

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 26 czerwca 2024 r.

Poz. 3391

UCHWAŁA NR III/18/24 RADY GMINY JARCZÓW

z dnia 21 czerwca 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Jarczów na lata 2024 -2027

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 609), art.87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Gminy Jarczów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Jarczów na lata 2024 - 2027, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Jarczów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Jarczów

Lesław Rachański

Załącznik
do Uchwały Nr III/18/24
Rady Gminy Jarczów
z dnia 21 czerwca 2024 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY JARCZÓW
NA LATA 2024 - 2027**

Jarczów
2024 r.

ZLECENIODAWCA:

Gmina Jarzów
ul. 3 Maja 24
22-664 Jarzów
tel. 84 663 45 19
www.gmina-jarczow.pl

WYKONAWCA:**RELIKT**

Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Miejska 93/12B
35-317 Rzeszów
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	14
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	16
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	17
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskiego na lata 2019-2022.....	18
4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.....	20
4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.	21
4.2.4 Program Rozwoju Turystyki dla Rostocza Tomaszowskiego.....	22
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	24
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	24
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Jarczów na lata 2021-2027	24
5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów.....	25
5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów.....	26
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
5.2.1 Charakterystyka gminy	33
5.2.2 Rys historyczny	34
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	37
5.2.4 Zabytki archeologiczne	52
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	55
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	55
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	56
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	56
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	57
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	58
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	59
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	62
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	63
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	67
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	68
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	69

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów na lata 2019 - 2022 uchwalony Uchwałą Nr VI/44/19 Rady Gminy Jarczów z dnia 17 czerwca 2019 r. Opracowanie zostało zaktualizowane, uzupełnione oraz poszerzone.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania Programu. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym IX rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 951, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2023 poz. 951, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania

i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
    - a) krajobrazami kulturowymi,
    - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
    - c) dziełami architektury i budownictwa,
    - d) dziełami budownictwa obronnego,
    - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
    - f) cmentarzami,
    - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
    - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
    - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
    - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
    - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
    - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
    - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
    - f) instrumentami muzycznymi,
    - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
    - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
    - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
    - b) cmentarzyskami,
    - c) kurhanami,
    - d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji

o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania

gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 977, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 682, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 877, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1336, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 344, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
  - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2023, poz. 1662*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań

i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 571). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 887, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (t. j. Dz. U. Nr 39, poz. 311 z pon. zm.).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (t. j. Dz. U. 2015, poz. 774, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1597, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1450).
- **Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1356, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 70, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1774, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 28, ze zm.).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2022, poz. 385). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną a osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie

podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2017 r. poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, poz. 510*).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 19.07.2019 r. ws. wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (*Dz. U. z 2019, poz. 1470*).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 12.05.2004 r. ws. odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (*Dz. U. z 2004, poz. 1304*).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 09.04.2004 r. ws. organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz. U. z 2004, poz. 706*).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 01.04.2004 r. ws. nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz. U. z 2004, poz. 650*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2023-2026. Został on przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj.:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości. Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnianych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań:

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków. Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja). Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskim na lata 2019-2022

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskim na lata 2019 - 2022 został przyjęty Uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Dokument zakłada inicjowanie działań dotyczących wspierania i koordynowania badań, prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program uwzględnia dziedzictwo niematerialne i rozszerza perspektywę opieki nad zabytkami o elementy kultury, ważne dla całokształtu dziedzictwa regionu. Program ma również służyć jednostkom samorządowym, środowiskom naukowym i badawczym, właścicielom zabytków, a także osobom zainteresowanym kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Podzielono cele na strategiczne, operacyjne i priorytety. Gminy, powiaty oraz inne podmioty w sferze opieki nad zabytkami powinny uwzględnić realizację celów programu tj.:

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno - gospodarczego regionu.

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi:

Działanie 1: Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.

Działanie 2: Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Działanie 3: Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.

Działanie 4: Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów poprzemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.

Działanie 5: Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.

Działanie 6: Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.

Działanie 7: Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.

Cel operacyjny 2: Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego:

Działanie 1: Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.

Działanie 2: Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Działanie 3: Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.

Działanie 4: Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.

Działanie 5: Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.

Działanie 6: Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny, jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno - ekonomiczny.

Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny:

Działanie 1. Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.

Działanie 2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.

Działanie 3. Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.

Działanie 4. Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnego i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.

Działanie 5. Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.

Cel operacyjny: 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

Działanie 1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego, jako czynnika rozwoju społeczno - ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Działanie 2. Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia, jako istotnych działań dla promocji regionu.

Działanie 3. Wzmocnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.

Działanie 4. Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno-ekonomicznego.

Działanie 5. Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.

Działanie 6. Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.

Działanie 7. Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno-ekonomicznych.

Dotychczas nie przyjęto kolejnej wersji programu na lata 2023-2026, stąd przyjęto jako aktualny dotychczasowy Program obejmujący lata 2019-2022.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Obecnie obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został przyjęty 30 października 2015 r. (Uchwała Nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego). Jest dokumentem o charakterze długoterminowym i określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa.

Jako jeden z uwarunkowań wewnętrznych rozwoju zagospodarowania województwa lubelskiego wskazano środowisko kulturowe. Na potencjał kulturowy województwa składają się: zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.

Jednym z wyzwań rozwojowych województwa lubelskiego jest poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dzięki odpowiedniej ochronie i promocji wzrośnie rozpoznawalność i atrakcyjność województwa lubelskiego. Zakłada się, że zarządzenie krajobrazem oparte będzie o zasady komplementarności aspektów środowiskowych, historyczno-konserwatorskich oraz estetycznych. Działania ochronne dotyczyć będą objęcie ochroną prawną krajobrazów przyrodniczych i kulturowych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych.

Celem wiodącym jest zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia. W sferze zagospodarowania przestrzennego środowiska kulturowego jako cel główny wyznaczono wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi. Dla powyższego celu określono cele szczegółowe:

- ✓ identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego;
- ✓ zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych;
- ✓ zachowanie i wzbogacenie zasobów dóbr kultury współczesnej;
- ✓ rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W zakresie środowiska kulturowego Plan określa kierunki i działania mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej. Wskazuje przestrzenne warunki realizacji regionalnej polityki rozwoju oraz rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie.

Kierunki i działania dla obszaru dziedzictwa kulturowego:

Kierunek: Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym

Działania:

1.1. Wykorzystywanie obiektów i kształtowanie zagospodarowanych przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego);

1.2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w systemie ochrony światowego i krajowego dziedzictwa

Kierunek: Ochrona i opieki nad zabytkami nieruchomymi.

Działania:

- 2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
- 2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych;
- 2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym wydarzeń i walk historycznych;
- 2.4. Uczytelnienie reliktywów zabytków archeologicznych.

Kierunek: Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego.

Działania:

- 3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych;
- 3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej;
- 3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych;
- 3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych;
- 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym;
- 3.6. Tworzenie szlaków turystycznych.

Kierunek: Ochrona dóbr kultury współczesnej.

Działania:

- 4.1. Ochrona przed deformacją układów urbanistycznych;
- 4.2. Ochrona przed zmianą formy i kompozycji architektonicznej obiektów;
- 4.3. Ochrona i rewitalizacja przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym.

4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r. przyjęta została uchwałą Nr XXIV/406/2021 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 29 marca 2021 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji.

Samorząd Województwa Lubelskiego przyjął następującą wizję rozwoju województwa do roku 2030: *Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony. Kreatywność i otwartość mieszkańców, aktywność naukowo-badawcza, tworzenie i stosowanie rozwiązań innowacyjnych oraz partnerstwo w zarządzaniu kształtują nowoczesny charakter regionu. Wzrasta jego znaczenie jako strategicznego producenta finalnych wyrobów bazujących na surowcach rolniczych, dostarczyciela usług prozdrowotnych i czasu wolnego. W efekcie region oferuje atrakcyjną przestrzeń do życia, pracy i inwestowania w zdrowym i bezpiecznym otoczeniu.*

W Strategii wskazano cztery cele strategiczne i 18 celów operacyjnych. Z punktu widzenia wykorzystania i ochrony dziedzictwa kulturalnego najważniejszy jest cel operacyjny 3.4 - innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu. Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe walory województwa lubelskiego wymagają nowego podejścia do ich wykorzystania tak, by mogły stanowić istotny czynnik rozwojowy. Służyć temu mają między innymi komplementarne, atrakcyjne produkty turystyczne. Podejmowane będą działania na rzecz tworzenia i rozwijania kompleksowych produktów turystycznych, które w łańcuch korzyści ekonomicznych włączać będą społeczności lokalne, a nie tylko właścicieli obiektów turystycznych. Coraz większego znaczenia będzie nabierało wykorzystanie nowych technologii i rozwiązań, nie tylko jako narzędzie dotarcia z informacją do klienta, ale jako istotny element kształtujący i promujący sam produkt, wpływający na jego kształt, wyjątkowość i atrakcyjność. Rozwijaniu funkcji turystycznej towarzyszyć będzie ochrona wartości będących podstawą budowania oferty turystycznej.

Wśród kierunków działań do realizacji tego celu w Strategii wymieniono:

- ✓ Kreowanie, rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- ✓ Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne - pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym;
- ✓ Rozwijanie produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe) np. utworzenie Centrum Historyczno-Archeologicznego „Grodów Czerwieńskich”;
- ✓ Organizacja punktów usług i obsługi dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa);
- ✓ Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;
- ✓ Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.);
- ✓ Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- ✓ Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce w oparciu o działający w Polsce system: Polska Organizacja Turystyczna - Regionalne Organizacje Turystyczne - Lokalne Organizacje Turystyczne;
- ✓ Rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej;
- ✓ Upowszechnianie i rozwój sportu wśród różnych grup społecznych i środowiskowych;
- ✓ Wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej;
- ✓ Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Efektom innowacyjnego podejścia do wykorzystania zasobów lokalnych będzie tworzenie produktów niestandardowych, kojarzonych wyłącznie z województwem lubelskim, co wzmocni pozytywny wizerunek i pozycję regionu jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku, przyjaznego gościnnością mieszkańców. Kreowanie nowych atrakcji w oparciu o niematerialne dziedzictwo kultury będzie sprzyjało zacieśnianiu więzi społecznych, integracji regionalnej, a także aktywizacji zawodowej mieszkańców. W znacznym stopniu przyczyni się do wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w rozwoju lokalnym i regionalnym.

4.2.4 Program Rozwoju Turystyki dla Rostocza Tomaszowskiego

Program Rozwoju Turystyki dla Rostocza Tomaszowskiego jest kluczowym dokumentem, w ramach którego została przeprowadzona identyfikacja produktów turystycznych Rostocza oraz wypracowane założenia prowadzące do rozwoju jego potencjału turystycznego.

Celem strategicznym opracowania jest wykreowanie wizerunku Rostocza jako jednego z najciekawszych pod względem krajobrazowym i kulturowym regionów w Polsce. Walory przyrodnicze i krajobraz kulturowy Rostocza należą do najważniejszych potencjałów endogenicznych Województwa Lubelskiego, stanowią jego mocną stronę i są szansą rozwojową.

Głównym problemem w rozwoju Rostocza jest brak kompleksowej oferty turystycznej. Rostocze pomimo swoich unikatowych walorów przyrodniczo-krajobrazowych nie jest wykorzystywane do rozwoju turystyki w takim stopniu, aby pozwoliło to na zwiększenie dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Przekłada się to na następujące problemy w skali regionu: słaby poziom

infrastruktury turystycznej, brak jednolitej wizualizacji Roztocza oraz małą ilość zintegrowanych produktów turystycznych. Zintegrowane podejście do rozwoju turystyki jest podstawowym elementem do wykreowania kompleksowej oferty turystycznej. Największą popularnością cieszą się produkty powstałe na bazie istniejącego regionalnego i lokalnego potencjału, inspirowane walorami naturalnymi i kulturowymi, stając się tym samym wyjątkową ofertą turystyczną. Bogate walory środowiska naturalnego oraz zróżnicowany i ciekawy krajobraz kulturowy Roztocza predestynują ten obszar do rozwoju atrakcyjnych produktów turystycznych.

Program jest dokumentem o charakterze strategicznym prezentującym produkty turystyczne Roztocza wraz z koncepcją ich funkcjonowania. Założenia zamieszone w dokumencie oraz identyfikacja kluczowych produktów turystycznych poprzedzone zostały analizą potencjału rozwoju turystyki oraz wynikają z przeprowadzonej analizy potencjału turystycznego powiatu tomaszowskiego.

Opracowanie Programu pozwoli na wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego Roztocza, a także rozwój usług turystycznych w oparciu o kompleksową ofertę turystyczną. Głównym założeniem instytucji zaangażowanych w opracowanie Programu jest przygotowanie i wdrożenie inwestycji w zakresie infrastruktury turystycznej i usług turystycznych, wspólne tworzenie zrównoważonych produktów turystycznych respektujących potrzeby ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz promocja przedsięwzięć promujących turystyczne walory polsko-ukraińskiego obszaru przygranicznego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

Gmina ma obowiązek wykonania do dnia 1 stycznia 2026 r. Planu Ogólnego zastępującego zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1688).

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Jarczów na lata 2021-2027

Strategia stanowi najważniejszy dokument gminny, w której określona została misja, wizja oraz kierunki działań służące rozwojowi gminy. Poniżej przedstawiono cele operacyjne, strategiczne oraz zadania spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny I. Efektywne i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni.

Cel operacyjny 1.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego. Odpowiednie zagospodarowanie przestrzeni wspomaga procesy społeczno-gospodarcze, odbywające się w jej obrębie, wpływa korzystnie na jakość życia oraz umożliwia pełniejsze wykorzystanie istniejących zasobów przyrodniczych i materialnych w procesie rozwoju. Cel operacyjny 1.3 grupuje przedsięwzięcia, które pozwolą na nadanie lub wzmocnienie funkcji pełnionych przez gminną przestrzeń oraz poprawę ładu przestrzennego. Ponadto cel zakłada także podjęcie działań umożliwiających czynną ochronę zabytków i innych miejsc cennych pod względem kulturowym, by możliwe było ich racjonalne wykorzystanie w procesie zrównoważonego rozwoju.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- ✓ modernizacja i organizacja parków, placów, skwerów i innych form zieleni publicznej,
- ✓ modernizacja oświetlenia ulicznego,
- ✓ budowa obiektów infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej,
- ✓ opracowanie planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów nimi nieobjętych,
- ✓ promowanie wśród mieszkańców i przedsiębiorców rozwiązań podnoszących estetykę i ład przestrzenny,
- ✓ ochrona i odnowa zabytków.

Cel strategiczny III. Rozwój strefy społecznej gminy.

Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej. Cel zakłada realizację przedsięwzięć, dzięki którym mieszkańcy zyskają dostęp do szerokiej, zróżnicowanej i w pełni dostosowanej do ich potrzeb oferty edukacyjnej, kulturalnej, społecznej. Wszelkie działania w tym zakresie pozwolą zarówno na wspieranie indywidualnego rozwoju, jak też na integrację lokalnej społeczności, co jest szczególnie ważne na obszarach wiejskich. Działania tego typu pozwalają na angażowanie mieszkańców w organizację i udział w różnorodnych przedsięwzięciach, co jeszcze bardziej wzmacnia więzi społeczne i zachęca do czynnego udziału w życiu lokalnej społeczności.

Kierunki działań w ramach celu operacyjnego:

- ✓ zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych dla dzieci, zarówno na poziomie szkolnym, jak i przedszkolnym,
- ✓ organizacja pozaszkolnych zajęć edukacyjnych, sportowych oraz kółek zainteresowań dla dzieci i młodzieży,
- ✓ organizacja zajęć kulturalnych, edukacyjnych i integracyjnych dla dorosłych, w tym dla seniorów,
- ✓ organizacja nowych przedsięwzięć kulturalnych,
- ✓ działania na rzecz zwiększenia aktywności lokalnych grup artystycznych, stowarzyszeń, grup hobbystycznych,
- ✓ promowanie zdrowego trybu życia i aktywności fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych,
- ✓ budowanie poczucia przynależności do lokalnej społeczności, kultywowanie tradycji, zachowanie pamięci o lokalnej historii,
- ✓ wspieranie postaw prospołecznych, obywatelskich i aktywnego działania na rzecz lokalnej społeczności.

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów

W dniu 24.09.2023 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która wyeliminuje studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W miejscu tego dokumentu będą musiały zostać wykonane plany ogólne. Obowiązujące przed wejściem w życie nowelizacji studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowają moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego danej gminy, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2025 r. i będzie stosowało się do nich przepisy dotychczasowe. Zgodnie z zapisami ustawy plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne; można określić również obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu. Przy ustalaniu planu ogólnego gminy uwzględnia się m.in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Pierwsze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jarczów zostało opracowane w 2003 r. i przyjęte zostało Uchwałą nr V/30/03 z 29 kwietnia 2003 r. Ostatnia zmiana została podjęta uchwałą nr VII/35/03 Rady Gminy Jarczów z dnia 25 sierpnia 2011 r.

W „studium” proponuje się następujące działania celem ochrony krajobrazu kulturowego:

- ✓ Wymagana jest ochrona obszarów archeologicznych o znaczeniu europejskim - sieć cmentarzysk kurhanowych: Łubcze - Hubinek - Wierszczyca. W związku z powyższym, na terenie gminy proponuje się utworzenie: Archeologicznego Parku Kulturowego,
- ✓ Wymagane jest kształtowanie, harmonijnego krajobrazu kulturowego, poprzez:
  - kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa,
  - utrzymanie regionalno - historycznej skali i struktury jednostek osadniczych,
  - skupianie zabudowy na zasadzie kontynuowania historycznego układu i charakteru,
  - w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych zaleca się wprowadzanie kablowych linii elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych,
  - kształtowanie form zabudowy, nawiązujących do tradycyjnego budownictwa,
  - utrzymanie obiektów małej architektury, współtworzących walory krajobrazu kulturowego,
- ✓ obowiązuje zakaz obudowywania historycznych obiektów, budynkami gospodarczymi i dysharmonizującymi oraz wprowadzania obiektów tymczasowych,
- ✓ zaleca się zachowanie i ochronę figur, kapliczek oraz krzyży przydrożnych z towarzyszącym im drzewostanem,
- ✓ obowiązuje ochrona zieleni (cmentarze, parki, szpalery, starodrzew),
- ✓ ochronie podlegają cmentarze z zachowanymi nagrobkami historycznymi, układem alejek i drzewostanem,
- ✓ zaleca się, aby nowoprojektowane budownictwo nawiązywało skalą zabudowy oraz bryłą do lokalnych tradycji i regionalnych form architektury z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych, stosowaniem wysokich dachów z możliwością lokowania użytkowych poddaszy i wysokości zabudowy do kondygnacji - parter i poddasze użytkowe,
- ✓ obowiązuje wykonanie inwentaryzacji architektonicznej dla budynków znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej, przeznaczonych do rozbiórki (oprócz zabudowy mieszkalno - gospodarczej) i złożenia do archiwum WKZ.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;

4) uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;

5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków

Poniżej, w tabeli nr 1 zostały opisane plany obowiązujące na terenie Gminy Jarczów.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów¹.

Lp.	Nazwa planu	Numer i data uchwały	Ustalenia ochrony zabytków
1.	MPZP gminy Jarczów	IX/51/2003 z 15.12.2003 r.	<p>§ 6. Ustalenia w zakresie zasad ochrony dóbr kultury. Obiekty i zespoły prawnie chronione: 1. Obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków: ✓ Chodywańce: kordegarda pałacowa, ZA/145; ✓ Gródek: kościół par., dzwonnica; cmentarz przykościelny + drzewostan, ZA/397; ✓ Jarczów: kościół par., cmentarz przykościelny + drzewostan, A/40; ✓ Jurów: grodzisko, A/290; ✓ Korhynie: zespół dworski – dwór, pozostałości parku, ZA/348; ✓ Łubcze: kurhan ziemny – Zaa41, 3 kopce ziemne (st. 25) – Zaa53, kopiec ziemny (stan. 1) – Zaa54; ✓ Nedeżów: kopiec ziemny (stan. 18) – Zaa45, kopiec ziemny (stan. 28) – Zaa48, kopiec ziemny (stan. 20) – Zaa49, kopiec ziemny (stan. 21) – Zaa50, 2 kopce ziemne (stan. 23) – Zaa51, 2 kopce ziemne (stan. 23) – Zaa52, ✓ Wola Gródecka: cmentarzysko kurhanowe – 3 kopce – Zaa39.</p> <p>Numery rejestru zabytków są nieaktualny.</p> <p>1) Wszelkie prace i inwestycje prowadzone w obszarach i przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków (w tym i wtórne podziały działek), wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich oraz zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p> <p>2. Strefy ochrony konserwatorskiej: - układ urbanistyczny osady Jarczów z dominantą, (dawna cerkiew greko-katolicka) z obszarem ochrony, - pozostałości zespołu dworskiego składające się z dworku i parku w miejscowości Korhynie, - grodzisko w Jurowie,</p> <p>3. Strefy ochrony archeologicznej - Archeologiczny Park Kulturowy /Łubcze – Hubinek – Posadów/ - stanowiska archeologiczne na terenie gminy, wpisane do rejestru zabytków i stanowiska znajdujące się w ewidencji zabytków,</p> <p>Ogólne zasady ochrony w poszczególnych strefach konserwatorskich: 1) Ścisłej ochronie konserwatorskiej podlegają zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obowiązuje w nich nadrzędność wartości kulturowych z dopuszczalnością przekształceń mających na celu przede wszystkim rewitalizację;</p>

¹ <https://jarczow.e-mapa.net/>

		<p>2) dla inwestycji realizowanych w obrębie obszarów objętych ochroną konserwatorską, warunki zabudowy i zagospodarowania terenu ustala Wojewódzki Konserwator Zabytków.</p> <p>3) dla zabytkowych panoram, dominant architektonicznych i wglądów na cenniejsze zabytki ustala się strefę ekspozycji z zakazem wznoszenia obiektów estetycznych, konkurujących lub przesłaniających, a także o funkcji kolizyjnej lub deprecjonującej.</p> <p>4) na obszarach o wyjątkowym nasyceniu znaleziskami archeologicznymi ustala się strefę wzmózonej obserwacji archeologicznej, w której zamierzenia inwestycyjne m.in. związane z budową budynków oraz inwestycje liniowe – sieć i infrastruktura techniczna, którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenia naturalnego ukształtowania terenu wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p> <p>4. Obszary i obiekty znajdujące się w ewidencji gminy zgodnie z art. 13 ust. o ochronie dóbr kultury:</p> <p>Chodywańce:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Brama-dzwonnica mur. ✓ Pozostałości parku dworskiego ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (20) <p>Gródek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kapliczka Św. Floriana, drewno ✓ Kapliczka Św. Jana Nepomucena, drewno ✓ Krzyż drewniany na postumencie kam. ✓ Plebania mur ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (15) <p>Gródek Kolonia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanowiska archeologiczne (20) <p>Jarczów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Urząd Gminy, mur ✓ Szkoła, mur ✓ Młyn elektryczny, drewno ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Kopiec Józefa Piłsudskiego ✓ Stanowiska archeologiczne (13) <p>Jarczów Kolonia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanowiska archeologiczne (15) <p>Jurów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (9) <p>Korhynie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanowiska archeologiczne (12)
--	--	--

		<p>Łubcze: ✓ Stanowiska archeologiczne (65)</p> <p>Nedeżów: ✓ Kapliczka domkowa, drew-mur ✓ Krzyż kamienny ✓ Krzyż kamienny z figurą MB, kam ✓ Młyn elektryczny ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (25)</p> <p>Plebanka: ✓ Stanowiska archeologiczne (4)</p> <p>Przewłoka: ✓ Krzyż kamienny ✓ Stanowiska archeologiczne (3)</p> <p>Sowiniec: ✓ Stanowiska archeologiczne (11)</p> <p>Szlatyn: ✓ Figura kamienna ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (39)</p> <p>Wierszyczka: ✓ Kapliczka domkowa, drew ✓ Krzyż drewniany ✓ Zespół zieleni przyszkolnej ✓ Cmentarz grzebalny, czynny ✓ Stanowiska archeologiczne (34)</p> <p>Wola Gródecka: ✓ Młyn elektryczny, drew ✓ Stanowiska archeologiczne (22)</p> <p>Zawady: ✓ Stanowiska archeologiczne (5)</p> <p>Wykaz zabytków jest nieaktualny.</p> <p>1) Przed ewentualną rozbiórką obiektu zabytkowego należy uzyskać opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w oparciu o inwentaryzację architektoniczną i dokumentację fotograficzną,</p> <p>5. Strefy ochrony archeologicznej W stosunku do stref ochrony zabytków archeologicznych (oznaczonych na rysunku planu), zgodnie z ustawą o ochronie dóbr kultury, plan ustala:</p>
--	--	---

			<p>1) obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich inwestycji w granicach stref konserwatorskich naruszających powierzchnię gruntu poniżej 30 cm oraz zmian w użytkowaniu gruntów,</p> <p>2) roboty ziemne w tych strefach, związane z uzgodnionymi inwestycjami muszą być prowadzone po uprzednim uzyskaniu zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac archeologicznych,</p> <p>3) w przypadku natrafienia podczas w/w nadzorów na ślady obiektów archeologicznych prace ziemne należy wstrzymać na czas niezbędny do przeprowadzenia archeologicznych prac wykopaliskowych,</p> <p>4) Wojewódzki Konserwator Zabytków w uzasadnionych przypadkach zastrzega sobie prawo do nakazania wyprzedzających badań wykopaliskowych lub do odstąpienia od warunku nadzoru archeologicznego,</p> <p>6. Ochronie podlegają cmentarze, z obowiązkiem utrzymania funkcji, z zachowaniem historycznych nagrobków, układu alejek i drzewostanu,</p> <p>7. Ochroną należy objąć figury, kaplice oraz krzyże przydrożne z towarzyszącym drzewostanem.</p> <p>8. Nowe obiekty budowlane, przez zastosowanie odpowiedniej skali, formy architektonicznej, materiałów, winny nawiązywać do budownictwa regionalnego.</p>
2.	MPZP gminy Jarczów dla realizacji farm wiatrowych na terenie sołectwa: Nowy Przeorsk, Przewłoka, Nedeżów, Sowiniec, Gródek Kolonia, Wierszczyca, Gródek, Łubcze	XI/52/2011 z 08.12.2011 r.	<p>§8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej</p> <p>1) na obszarze objętym planem nie występują obiekty zabytkowe, figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków;</p> <p>2) na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej;</p> <p>3) na obszarze objętym planem występują obiekty archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego:</p> <p>a) stanowisko archeologiczne w miejscowości Gródek Kol. nr AZP94-92/132 – grodzisko zamczysko – rejestr zabytków nr C/95;</p> <p>b) stanowisko archeologiczne w miejscowości Łubcze nr AZP94-91/29 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/54;</p> <p>c) stanowisko archeologiczne w miejscowości Łubcze nr AZP94-92/17 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/41;</p> <p>d) stanowisko archeologiczne w miejscowości Łubcze nr AZP94-92/18 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/53;</p> <p>e) stanowisko archeologiczne w miejscowości Nedeżów nr AZP94-91/109 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/45;</p> <p>f) stanowisko archeologiczne w miejscowości Nedeżów nr AZP94-91/110 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/49;</p> <p>g) stanowisko archeologiczne w miejscowości Nedeżów nr AZP94-91/111 – kurhan – rejestr zabytków nr ZAa/50;</p> <p>4) na obszarze planu przedmiotem ochrony archeologicznej są stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji stanowisk archeologicznych, w obszarze AZP 94 – 91 o numerach: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 50, 58, 63, 89, 91, 108, 109, 110, 111, 122, 123, 124, 125, 127 oraz w obszarze AZP 94 – 92 o numerach: 12, 17, 18, 19, 20, 96, 97, 99, 101, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 131, 132, 227;</p> <p>5) wszelkie inwestycje związane z pracami ziemnymi, prowadzone w obrębie obszaru stanowiska wymagają zgłoszenia do wojewódzkiego konserwatora zabytków, który określi konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań przedinwestycyjnych lub nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi;</p>

			<p>6) wszelkie zamierzenia inwestycyjne planowane w obszarze stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, a w odniesieniu do zabytków i stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji stanowisk archeologicznych należy uzyskać opinię wojewódzkiego konserwatora zabytków, w której określone zostaną warunki realizacji planowanej inwestycji;</p> <p>7) część zachodnia obszaru planu objęta jest fragmentem planowanego archeologicznego parku kulturowego.</p>
--	--	--	---

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Mapa gminy Jarczów (materiały Gminy Jarczów).

Gmina Jarczów usytuowana jest w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego i jest jedną z 13 gmin wchodzących w skład powiatu tomaszowskiego. Położona jest w centralnej części powiatu. Sąsiaduje z gminami Lubycza Królewska, Łaszczów, Rachanie, Tomaszów Lubelski (gmina wiejska), Ułhówek. Położona jest w stosunkowo niewielkiej odległości od miasta Tomaszów Lubelski – najkrótsza trasa drogowa pomiędzy Jarczowem a Tomaszowem wynosi około 16 km.

Posiada powierzchnię 10 664 ha, co stanowi 7,2 % powierzchni powiatu. Pod względem wielkości powierzchni Jarczów jest siódmą gminą w powiecie.

W skład gminy Jarczów wchodzi 19 sołectw: Chodywańce, Gródek, Gródek-Kolonia, Jarczów, Jarczów-Kolonia Druga, Jarczów-Kolonia Pierwsza, Jurów, Korbynie, Łubcze, Nedeżów, Nowy Przeorsk, Plebanka, Przewłoka, Sowiniec, Słatyn, Wierszczycza, Wola Gródecka-Wola Gródecka-Kolonia, Zawady.

Gmina Jarczów jest gminą wiejską o charakterze rolniczym. Większość miejscowości położonych na terenie gminy cechuje się typową, wiejską zabudową. Są to wsie położone wzdłuż jednego lub kilku ciągów komunikacyjnych, o nieregularnym kształcie, z nierównomiernym układem pól i dużym rozbięciem własności na liczne działki.

Gmina położona jest na obszarze trzech krain geograficznych: Wyżyny Wołyńskiej, Kotliny Pobuża oraz Roztocza. Niewielki, południowo-zachodni kraniec gminy wchodzi w skład Roztocza Południowego. Północna część gminy położona jest na obszarze Grzędy Sokalskiej – mezoregionu stanowiącego ciąg wzniesień na obszarze Wyżyny Wołyńskiej. Południowa i południowo-wschodnia część gminy usytuowana jest na Równinie Bełskiej – jedynej części Kotliny Pobuża położonej na terenie Polski.

Tereny położone w obrębie Roztocza i Grzędy Sokalskiej cechują się wyżynnym charakterem i występowaniem wzniesień. Tereny wchodzące w skład Równiny Bełskiej są to tereny równinne, o niskich różnicach wysokości względnych, mniej zróżnicowane krajobrazowo od pozostałego obszaru gminy.

Gmina Jarczów cechuje się występowaniem gleb korzystnych dla intensywnego rozwoju rolnictwa. Wśród użytków rolnych przewagę stanowią czarnoziemy na podłożu lessowym, występują również łąki. Ogółem, na terenie gminy dominują gleby wysokich klas bonitacyjnych (I-IIIa). Jakość gleb determinuje typ i charakter działalności rolniczej prowadzonej na terenie gminy.

Obszar gminy Jarczów leży w zlewni rzeki Bug, a w szczególności jego dopływu – Sołokiji. Przez teren gminy przepływają cztery rzeki: rzeka Huczwa (dopływ Bugu), rzeka Rzeczyca (dopływ Szyszły), rzeka Szyszła (dopływ Sołokiji) i rzeka Sołokija (dopływ Bugu).

Na terenie gminy zlokalizowany jest również zbiornik wodny „Leliszka” o powierzchni 2,5 ha. Zbiornik poza podstawową rolą retencji i hodowli rybnej, stanowić może obszar dla organizowania wypoczynku i rekreacji.

Lasy i grunty leśne na terenie gminy Jarczów zajmują powierzchnię 1544 ha, z czego 1348 ha to lasy publiczne, należące do Nadleśnictwa Tomaszów Lubelski. Większe partie lasów występują głównie w północnej oraz południowo-zachodniej części gminy.

Spośród prawnych form ochrony przyrody na terenie gminy Jarczów znajdują się:

- ✓ rezerwat przyrody „Las lipowy w uroczysku Bukowiec”,
- ✓ pomnik przyrody dęb szypułkowy zlokalizowany w Kol. Gródek przy drodze z cegielni do lasu w odległości 300 m od ściany lasu,
- ✓ aleja składająca się z 27 lip drobnolistnych, zlokalizowane w Chodywańcach w parku podworskim.

5.2.2 Rys historyczny

Jarczów

Pierwsze wzmianki o istnieniu Jarczowa (Konwicy) pochodzą z 1487 r. W 1569 r. współwłaścicielem wsi był Andrzej Jarczowski. Jarczów znajdował się w posiadaniu rodziny Jarczowskich, od których pochodzi nazwa wsi, do połowy XVIII w. Wtedy nowym właścicielem osady został Maurycy Józef Kurdwanowski - rotmistrz królewski i starosta baranowski oraz bruśniowski. Z jego inicjatywy Jarczów uzyskał w 1755 r. prawa miejskie. Miasteczko powstało na gruntach wsi Korhynie.

W 1772 r. Jarczów znalazł się w zaborze austriackim, w 1809 r. w Księstwie Warszawskim, a od 1815 r. wszedł w skład Królestwa Polskiego.

W 1841 r. wielki pożar zniszczył miasto. W 1846 r. właścicielem Jarczowa został hrabia O'Donnel, który na stałe przebywał w Wiedniu. Jego plenipotentem był hrabia Łoś. Po 1850 r. właścicielami miasta zostali Makomascy.

Podczas powstania styczniowego, w nocy z 24 na 25 października 1863 r., w Jarczowie doszło do zaciętej walki pomiędzy oddziałem konnym powstańców pod dowództwem majora Czyżewicza a Kozakami. Oddziały kozackie poniosły w tej walce klęskę.

13 stycznia 1870 r. pozbawiono Jarczów praw miejskich. Mimo to w Jarczowie w dalszym ciągu istniała kancelaria gminna. W środku wsi stał ratusz, który po wielu latach stracił wartość użytkową. Ratusz rozebrano, a cegłę wykorzystano na budowę nowego budynku administracyjnego.

W Jarczowie była też łaźnia żydowska i rzeźnia. W latach międzywojennych wybudowano nowy budynek urzędu gminy, murowany budynek dla szkoły III stopnia, powstał młyn, ożywiło się rolnictwo i handel. Ten rozwój przerwała II wojna światowa, a okupacja zniszczyła dotychczasowy dorobek. Najpierw tragedia rozegrała się 23 września 1939 r. podczas tzw. bitwy tomaszowskiej. W okolicach Jarczowa walczyły oddziały płk. Mariana Ocetkiewicza, niestety, bez powodzenia. Na polach jarczowskich poległo 46 żołnierzy, których prochy spoczywają na miejscowym cmentarzu.

Chodywańce

Wieś położona w południowej części gminy. Pierwsza wzmianka o Chodywańcach pochodzi z 1422 r. W połowie XV w. wieś należała do Andrzeja Małdzyka ze Starogrodu, sędziego ziemskiego bełskiego. W 1472 r. jego potomkowie na gruntach chodywanieckich nową wieś-Wolę Chodywaniecką, zwaną później Zawady. Po moźnym rodzie Małdzyków dziedzictwo wsi w 1528 r. objęli Marcinowscy (Martynowscy) przybyli tu z woj. krakowskiego. Po nich w końcu XVI w. majątność przejęli w posiadanie Średzieńscy ze Średniego. W 1756 r. panem wsi był ponoć Jan Andrzej Matczyński, cześnik braclawski, zaś w końcu XVIII w. należała ona do Granowskich. W 1564 r. miała 10 łąnów (168 ha) gruntów.

Wg spisu z 1827 r. były tu 53 domy, liczące 259 mieszkańców. Natomiast spis powszechny z 1921 r. wykazywał we wsi 79 domów oraz 497 mieszkańców, w tym 55 Żydów i aż 230 Ukraińców.

Gródek

Wieś położona w północnej części gminy, nad Huczwą. W 1439 r. wieś należała do Prędoty, zaś w 1469 r. do Mikołaja, Wołczków. Po Wołczkach w XVI i XVII w. znalazła się w rękach Łaszczów. W 1564 r. posiadała 4, 5 łąna (75, 6 ha), natomiast sąsiednia Wola Gródecka 3 łąny (50, 4 ha) gruntów uprawnych.

Wg spisu z 1880 r. było tu 61 domów, zamieszkałych przez 520 chłopów. Spis z 1921 r. (wówczas do gm. Tomaszów) wykazywał we wsi 86 domów oraz 549 mieszkańców, w tym 14 Żydów i 41 Ukraińców.

W lipcu 1943 r. okupanci hitlerowscy wysiedlili wieś, przesiedlając dotychczasowych mieszkańców do Biłgorajskiego a osadzając na ich miejsce Niemców rosyjskich znad Wołgi i z Jugosławii.

Gródek-Kolonia

Wieś powstała w latach 20. XX w. W 1921 r. miejscowość liczyła 51 domów i 294 mieszkańców, w tym 3 Ukraińców i 11 Żydów.

Jarczów-Kolonia Pierwsza i Druga

Miejscowości powstały na gruntach Kazimierza Ligowskiego, dziedzica z Korhyń, który starał się zaludnić te tereny i zagospodarować żyzną ziemię. Zabiegał o kolonistów z Galicji w innych okolicach. Z jego inicjatywy pojechał do Bochni Paweł Szokało, robotnik dworski. Zabrał ze sobą czarną, urodzajną, jarczowską ziemię zachwalał ja i zachęcał do kupna. Na przestrzeni jednego roku zgłosiło się do dziedzica ok. 100 rodzin. Z czasem została włączona do Jarczowa Kolonia Pierwsza.

Jurów

W czasach staropolskich wieś stanowiła uposażenie każdorazowego wojewody bełskiego. Po raz pierwszy wzmiankowana w 1453 r. Według lustracji 1564 r. miała 3, 25 łąna (54, 4 ha) gruntów uprawnych.

W 1758 r. Jurów znajdował się w ręku Feliksa Antoniego Łosia z Narola, generała-lejtnanta wojsk koronnych i wojewody pomorskiego. Także i później, po rozbiorach, w końcu XVIII i XIX wieku jego właścicielami byli hrabiowie Łosiowie.

Wg spisu z 1880 r. wieś liczyła 55 domów i 417 mieszkańców, zaś wedle spisu ludności z 1921 r. tylko 28 domów oraz 224 mieszkańców, w tym 8 Żydów i aż 194 Ukraińców.

Korhynie

Wieś położona w południowo-zachodniej części gminy nad rzeką Sołokiją. Początków wsi należy upatrywać w XIV w. w kontekście nadań jakie otrzymał Paweł z Radzanowa (Radzanowski) herbu Prawda – szlachcic z ziemi płockiej, chorąży warszawski w latach 1376–1388, starosta bełski w 1388 r., chorąży płocki do 1408 r. W 1388 r. tenże Paweł otrzymał od Ziemowita między innymi: Machnow, Ulhów, Zimno, Żużel, Uhnów. Podubce. Wierzbicę (Tarnoszyn. Kornie, Korhynie).

W XVI w. wieś wchodziła w skład większych dóbr, których ośrodkiem był pobliski Jarczów. Rejestr poborowy z 1531 r. sygnalizuje, że wieś należała do parafii rzymskokatolickiej w Uhnowie. Znajdowała się tu również cerkiew. W 1578 r. dziedzicem w Korhyniach był Jarczewski, a do wsi należało 5 łanów ziemi. Prawdopodobnie już wówczas we wsi znajdował się folwark, którego lokalizacja mogła pokrywać się z terenem obecnego założenia. Właściwy dwór został zbudowany z XIX w. W listopadzie 1917 r. folwark Korhynie o powierzchni 386 morgów wydzielono z dóbr Jarczowskich, którym w różnych częściach nadano 10 właścicieli. W czasie okupacji majątkiem administrowali Niemcy. Po wyzwoleniu resztki majątku, głównie łąki, przejął Skarb Państwa. W budynku dworskim umieszczono szkołę podstawową oraz biura spółdzielni produkcyjnej. Szkoła mieściła się do 1975 r.

Łubcze

Wieś położona nad rzeką Rzeczyca. Pod koniec XIX w. w Łubczu istniał dwór i park, a dobra obejmowały wsie Łubcze i Szlatyn. Oprócz szkoły była tu kapliczka katolicka, zamieniona w końcu XIX w. na skład gospodarczy. Przed II wojną światową wieś zamieszkiwało ok. 140 rodzin, z czego około połowę stanowili Polacy, były też dwie rodziny żydowskie.

5 kwietnia 1944 r. wieś została spacyfikowana przez oddział UPA. Zamordowano wówczas 116 osób, w tym także 24 Ukraińców (według relacji dowódca atakujących miał na rękawie biało-czerwoną opaskę, a sam oddział posługiwał się początkowo językiem polskim, co powodowało, że część ukraińskich mieszkańców wsi, pytana o narodowość podawała polską).

Nedeżów

Wieś położona nad Huczwą. Podobnie jak Gródek, Łubcze notowana jest już w 1409 r. jako własność Wołczka. Kolejnymi właścicielami byli Prędotą (1439), następnie Piotr (1464) i Mikołaj (1469) z rodu Wołczków. Wskutek koligacji żeńskich linii rodu wieś przechodzi do Łaszczów będąc w ich posiadaniu w XVI i XVII w. Według spisu miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z 1827 r. było tu 50 domostw i 290 mieszkańców, wieś należała wówczas do parafii rzymskokatolickiej w Krasnobrodzie

Pierwsze informacje o istnieniu we wsi cerkwi pochodzą z 1564 r., a źródła notują ją także na początku XVII w. Była to cerkiew drewniana, parafialna należąca do dekanatu tomaszowskiego. Na początku XX w. funkcjonowała tu szkoła rosyjska, szkoła polska powstała dopiero w 1924 r.

Nowy Przeorsk

Jest to najmłodsze sołectwo w gminie Jarczów, utworzone w 2004 r.

Plebanka

Na południowy wschód od Chodywaniec, w odległości około 1 km znajdowała się kolonia i folwark Adama Paluszyńskiego. Była to Plebanka. Mieszkało tam 9 rodzin polskich i 6 ukraińskich. Zgodnie z ustawą o reformie rolnej majątki w Chodywańcach i Plebance zostały rozparcelowane. Ziemię nadano byłym fernalom oraz bezrolnym i małorolnym chłopom. W Plebance na dużym obszarze ziemi powstał PGR, a obecnie funkcjonuje tam wielkoobszarowe gospodarstwo rolne.

Przewłoka

W XIX w. wieś stanowiła atynencję Przeorska.

Sowiniec

Miejscowość powstała na początku XX w. W 1915 r. na mapie występuje jako kolonia licząca 24 domy. Samodzielną wsią stała się zapewne po II wojnie światowej.

Szlatyn

Wieś położona nad rzeką Rzeczą, wymieniana już w 1409 r., jako własność Wojciecha za Szlatyna współfundatora kościoła w Gródku obok Wolczka z Gródka, Stefana z Werszczyca, Stanisława i Andrzeja z Typina oraz Mikołaja z Podhorca. W 2 poł. XV w. Szlatyn przechodzi do rąk Mikołaja Zbrozka z Żernik wojskiego bełskiego, a w końcu wieku dziedziczy po nim syn Paweł z Żernik także wojski bełski. W 2 poł. XIX w., Szlatyn oraz Łubcze stanowią dobra Teodora Bilińskiego. Wówczas we wsi oprócz cerkwi był młyn, karczma, 52 domy, 2 tkaczy i 593 morgi gruntu.

Wierszczyca

Pierwsze zapisy na temat tej wsi pochodzą z 1409 r. i również wiążą się z budową kościoła w Gródku. W 1 poł. XVIII w. właścicielem Wierszczyca był Krzysztof Radecki, kasztelan lubaczowski, po którym majątek przejęły jego dzieci. Pod koniec XIX w. Wierszczyca liczyła 50 domów i 377 mieszkańców, w tym 237 katolików i 581 mórg ziemi włościańskiej.

Wola Gródecka

Wieś leży nad Huczwą na północnych krańcach gminy. W 1472 r. liczyła 4 i pół łana i należała do Wołczków z Gródka. W 1827 r. wieś należała do parafii Rachanie, a w 1845 r. do gminy Rachanie. Pod koniec XIX w. notowano we wsi 34 domy i 241 mieszkańców w tym 135 katolików i 106 unitów. Oprócz rolników było tu 2 tkaczy, stolarz, kołodziej, kowal, murarz i 3 cieśli. Folwark należał do Fredry i liczył 360 mórg. W 1929 r. był tu młyn wodny. W grudniu 1942 r. żandarmeria niemiecka z Rachań rozstrzelała w Hopkiem i Woli Gródeckiej 12 osób.

Wola Gródecka-Kolonia

Miejscowość powstała na początku XX w.

Zawady

Początkowo wieś nazywała się Wola Chodywaniecka, następnie Zawadki. Położona jest po prawej stronie Szyszły tuż za Jarczowem. Powstała w 1472 r. na gruntach chodywanieckich rodziny Małdrzyków herbu Wąż. W XVI w. wieś była w posiadaniu Marcinowskich, następnie jak całe dobra Chodywańce – Średzińskich.

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Połaniec składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamer dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Obszar, na którym położona jest gmina Jarczów, we wczesnym średniowieczu leżał w zachodniej części krainy zwanej Grodami Czerwieńskimi, wchodzącymi w skład ówczesnego państwa Mieszka I. W 981 r. Książę kijowski Włodzimierz napadł na Polskę i zagarnął Grody Czerwieńskie. Odzyskał je w 1018 r. Bolesław Chrobry. W 1031 r. książęta ruscy - Jarosław i Mścisław, tworząc koalicję z Niemcami, zagrażając Polsce od zachodu, ponownie zagarnęli Grody Czerwieńskie, wysiedlając stamtąd ludność polską. W 1340 r. zagarnięte przez Ruś ziemie, odebrał Kazimierz Wielki. W 1387 r. Królowa Jadwiga, w wyprawie na Ruś, włączyła już na stałe do Polski ówczesną ziemię chełmską i bełską. W 1388 r. Władysław Jagiełło nadał ziemię bełską księciu mazowieckiemu Ziemowitowi IV. Ziemia chełmska weszła wówczas w skład Korony. Podziały administracyjne I Rzeczypospolitej, uległy likwidacji po pierwszym rozbiórze Polski w 1772 r. Obszar gminy znalazł się w zaborze austriackim i stan taki przetrwał do 1912 r. W 1919 r. utworzone zostało województwo lubelskie, podzielone na powiaty i gminy. Z niewielkimi zmianami lokalnymi, przetrwało ono do 1939 r. Podział administracyjny kraju w 1999 r. spowodował włączenie terenu omawianej gminy w obszar województwa lubelskiego i powiatu tomaszowskiego.

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Jarczów. Cerkiew grekokatolicka pw. Św. Mikołaja, ob. kościół pw. Św. Stanisława Bpa. Pierwsza wzmianka o cerkwi w Jarczowie (d. Konwica) pochodzi z 1531 r. Wieś należała początkowo do Jarczowskich, a następnie do Kurdwanowskich. Obecna cerkiew zapewne przebudowana z wcześniejszej (siedemnastowiecznej) lub wzniesiona na nowo za czasów Maurycego Kurdwanowskiego, w chwili lokacji miejskiej w 1755 r. W 1870 r. zamieniona na prawosławną, przebudowana na przełomie XIX i XX w. (być może wówczas umieszczono nad babińcem pierwotnie wolno stojącą dzwonnice), funkcjonowała jako filialna parafii w Chodywańcach. W 1921 r. rekonyliowana i zamieniona na kościół rzymskokatolicki. W 1947 r. ustanowiona została parafia w Jarczowie (przeniesiona z Chodywaniec). Kolejne remonty cerkwi przeprowadzono w latach: 1951, 1963 oraz kompleksowy w latach 2005-2006.

Fot. 1. Jarczów. Dawna cerkiew pw. Św. Mikołaja (fot. autor opracowania).

Cerkiew usytuowana w środkowej części miejscowości, przy skrzyżowaniu ul. Szkolnej i 3 Maja. Wzniesiona na trójdzielnym planie składającym się z bardzo szerokiej, prostokątnej nawy, na przedłużeniu której umieszczone dwie niewielkie zakrystie przylegające do boków trójbocznie zamkniętego prezbiterium. Orientowana. Od zach. do nawy przylega kwadratowy babińiec, nad którym umieszczona (zapewne wtórnie) dzwonnica. Cerkiew drewniana, w konstrukcji wieńcowej z bali zwęglowanych na obłap z krytym czopem i ostatekami różnej długości. Podwalina dębowa, ułożona na nowszej (pocz. XX w.) ceglanej podmurówce. Nawa i prezbiterium nakryte sklepieniami kolebkowymi, w babińcu strop. Pomiędzy nawą a prezbiterium arkada z profilowaną belką tęczową. Od zach. chór muzyczny na dwóch słupach. Dzwonnica nad babińcem konstrukcji słupowej, z arkadową galerijką w górnej strefie, częściowo nadwieszona od zach. i wsparta na słupach. Elewacje nawy i prezbiterium w górnej części obite gontem (dzwonnicy ozdobnie oszalowane), dolna partia nakryta szerokim zadaszeniem, opartym na wysuniętych końcach belek. Poszczególne człony budowli nakryte odrębnymi dachami pobitymi gontem: nad nawą dach dwuspadowy, nad babińcem-dzwonnica trójspadowy, nad prezbiterium dwuspadowy, zamknięty trójbocznie - wszystkie z wydatnymi okapami fasetowo podszałowanymi. Na kalenicy nawy wieżyczka na sygnaturkę nakryta cebulastym hełmem, nad dzwonnica cebulasta bania. Otwory okienne prostokątne, czterokwaterowe. Drzwi zewnętrzne jednoskrzydłowe, deskowe. Wewnątrz wyposażenie z XIX/XX w.

Gródek. Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Anny. Parafia została założona w 1409 r. z fundacji dziedziców Gródka, braci – Wojciecha, Stefana, Stanisława i Mikołaja Wołczków. Wówczas zbudowano pierwszy drewniany kościół pw. Wniebowzięcia NMP. Przetwał on do 1719 r. Drugi kościół wybudował ksiądz proboszcz Rutkowski, istniał do 1840 r. Obecny kościół zbudowany po 1840 r. pw. Św. Anny Samotrzeć zbudowany został prawdopodobnie z funduszy p. p. Rakowskiej, Arczyńskiej, Wiśniewskiej. Wówczas powstała także dzwonnica obok kościoła. W czasie II wojny światowej Niemcy zrabowali cenniejsze przedmioty z wyposażenia, zamienili wówczas kościół na magazyn zbożowy. Spłonęła wówczas stara plebania. W 1946 r. nastąpił restauracja kościoła

i odbudowa plebani. W 1951 r. wykonano w kościele polichromie wg projektu prof. Podobińskiego z Zamościa.

Fot. 2. Gródek. Kościół pw. Św. Anny (fot. autor opracowania).

Kościół usytuowany przy drodze, na wzgórzu. Otoczony murowanym ogrodzeniem z trzech stron, od zach. metalowe ogrodzenie. Murowany z cegły, tynkowany, trójnawowy, bazylikowy, założony na rzucie prostokąta. Korpus nawy czteroprzęsłowy, od frontu w pierwszym od wejścia przęsła naw bocznych wydzielone słupkami, ponad nimi chór muzyczny wsparty na dwóch kolumnach. W przedłużeniu nawy głównej od pn. prezbiterium krótkie, zamknięte od wewnątrz półkoliście, po bokach czworoboczne zakrystie. Pierwotnie wewnątrz kryte płaskim stropem, który w nawie głównej i prezbiterium zamieniono pod koniec XIX w. na pozorne sklepienie beczkowe. Fasada poprzedzona schodami, jednokondygnacyjna z wydatnym gzymsem, ponad którym szczyt o falistej linii, 5-osiowa z polem środkowym ujętym w parę pilastrów tokańskich. Na osi prostokątnej otwór wejściowy, ponad nim półkoliste okno. W wąskim polach między pilastrami półkoliste nisze z rzeźbami – św. Antoniego Paderewskiego i Św. Jana Nepomucena. Okna zamknięte półkoliście. Dach o jednej kalenicy, trójpołaciowy, z wieloboczną wieżyczką na sygnaturkę z latarnią i cebulastą kopułą.

Na terenie Gminy jeszcze przed II wojną światową istniały cerkwie, m.in. w Chodywańcach (znajdowała się na wsch. od dawnego dworu, po drugiej stronie drogi wiejskiej, rozebrana w 2 poł. lat 30. XX w.), Wierszycy (pw. Św. Iwana, z 1765 r., spalona w 1944 r.), Leliszczu – Korhynie (rozebrana w 1938 r.) i Nedeżowie (pw. Św. Dymitra, rozebrana w 1938 r.).

CMENTARZE

Na terenie gminy Jarczów istnieje kilkanaście zabytkowych cmentarzy. Występują cmentarze rzymskokatolickie, prawosławne oraz żydowski. Szczegółowe zestawienie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Cmentarze występujące na terenie gminy Jarczów.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Chodywańce	Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki, czynny, d. prawosławny i grekokatolicki	w pd.-wsch. części wsi, nieco w oddaleniu od zabudowań, przy drodze Chodywańce-Plebanka, po jej pd. stronie	XIX w.	-
2	Chodywańce	Cmentarz przykościelny rzymskokatolicki, nieczynny	w centralnej części wsi, wokół dawnego kościoła	XV w.	-
3	Gródek	Cmentarz kościelny rzymskokatolicki wraz z drzewostanem i czterema nagrobkami w zespole kościoła pw. św. Anny	wokół kościoła pw. Św. Anny	XV w.	A/1518
4	Gródek	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki, czynny	przy zach. krańcu miejscowości	pocz. XIX w.	-
5	Jarczów	Cmentarz przycerkiewny, d. prawosławny i grekokatolicki	wokół dawnej cerkwi grekokatolickiej pw. Św. Mikołaja	k. XVI w.	-
6	Jarczów	Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki, czynny	w pd. części miejscowości, nieco w oddaleniu od zabudowań, przy drodze Jarczów – Korhynie (ul. 3 Maja), po jej wsch. stronie	XIX w.	-
7	Jarczów	Cmentarz żydowski	ul. 3 Maja 31	2 poł. XVIII w.	-
8	Jurów	Cmentarz prawosławny, nieczynny	w polach, ok. 600 m. na pn. od zabudowań wsi	XIX w.	-
9	Korhynie-Leliszka	Cmentarz ruski, nieczynny	w lesie, ok. 1400 m. na pn.-wsch. od wsi Żyłka i ok. 2000 m na pn.-zach. od wsi Żurawica. Dojazd drogami leśnymi		-
10	Nedeżów	Cmentarz prawosławny, nieczynny	we wsch. części wsi, na wzgórzu, obok kaplicy rzymskokatolickiej	XIX w.	-
11	Szlatyn	Cmentarz prawosławny, nieczynny	w polach, przy polnej drodze, we wsch. części wsi	XIX w.	-
12	Wierszczyca	Cmentarz prawosławny przycerkiewny, nieczynny	przy drodze Wierszczyca-Łubcze, po jej pn. stronie	XIX w.	-

Chodywańce:

Cmentarz rzymskokatolicki, d. prawosławny i grekokatolicki. Założony na planie zbliżonym do prostokąta, podzielony na kwatery, o pow. ok. 1,3 ha. Otoczony ogrodzeniem z siatki metalowej. Kwaterna wschodnia - prawosławna, obecnie niezachowana, centralna - rzymsko katolicka i być może grekokatolicka, zachodnia - wolna od pochówków. Groby w rzędach kierowane na wschód i zachód. Na cmentarzu zachowało się kilkadziesiąt kamiennych i żeliwnych nagrobków sprzed 1945 r. W większości są to krzyże na prostopadła ściennych postumentach; krzyże łacińskie i prawosławne, o ramionach zakończonych prosto i trójlistnie. Postumenty dekorowane wielostopniowymi z trójkątnymi i półkolistymi tympanami, akroterionami, ornamentami roślinnymi. Ponadto występują: żeliwne krzyże na murowanych postumentach, bruśnieńskie krzyże na słupach i niskie, umieszczone bezpośrednio w ziemi, krzyże na postumentach imitujących pnie drzew. Dużą grupę stanowią płyty poziome. Najokazalszym obiektem jest grobowiec rodzinny - Paluszyńskich z pocz. XX w.

Cmentarz przykościelny, rzymskokatolicki. Zlokalizowany wokół dawnego kościoła. Pierwszy kościół został wzniesiony w 1422 r. z fundacji Stanisława, dziedzica wsi. W 1757 r. wzniesiono nowy modrzewiowy kościół, w miejscu poprzedniego, z fundacji Grabowskich. Pod koniec XIX w. był on w

złym stanie i został zamknięty (1890-1907), w 1911 r. spłonął. W latach 1919-1938 za kościół parafialny służyła dawna cerkiew, która w 1938 r. została rozebrana. W 1938 r. postawiono drewnianą kaplicę pw. Narodzenia NMP (takie wezwanie posiadał spalony kościół). W 1986 r. rozpoczęto budowę nowego kościoła na fundamentach z 1938 r., wg projektu Andrzeja Rabiegi z Tomaszowa Lubelskiego i konstruktora Eugeniusza Kossaka również z Tomaszowa Lubelskiego.

Rozplanowanie cmentarza regularne, założony na planie prostokąta. Zachowane pojedyncze nagrobki, m.in. kamienny nagrobek Kazimierza Zdanowicza - właściciela dóbr Chodywańce i Macieja Przybylskiego - zmarłych w 1853 r.; nagrobek kamienny Hipolita Janiszewskiego - właściciela dóbr Chodywańce, zmarłego w 1860 r.; kamienny nagrobek-obelisk z XIX w.; płyta nagrobna Kazimierza Spoczyńskiego XIX w.

Gródek:

Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki. Cmentarz zlokalizowany wokół kościoła. Parafia została założona w 1409 r. z fundacji dziedziców Gródka, braci – Wojciecha, Stefana, Stanisława i Mikołaja Wołczków. Wówczas zbudowano pierwszy drewniany kościół pw. Wniebowzięcia NMP. Przetwał on do 1719 r. Drugi kościół wybudował ksiądz proboszcz Rutkowski, istniał do 1840 r. Obecny murowany kościół zbudowany został po 1840 r.

Cmentarz założony na planie prostokąta. Otoczony z trzech stron murowanym ogrodzeniem z cegły, od zach. metalowe ogrodzenie. Zachowane cztery kamienne nagrobki, są to płyta pozioma z zatartą inskrypcją i dekoracją w postaci krzyża, niewykłuczone, że z XVIII w.; postument z urną osłoniętą draperią; sarkofag na rustykowanym postumencie, zwieńczony strzaskanym obeliskiem oplecionym girlandą; krzyż o ramionach zakończonych trójlistni na postumencie prostopadłościennym. Znajdują się tu także drewniane krzyże misyjne.

Cmentarz rzymskokatolicki. Cmentarz założony na planie zbliżonym do prostokąta. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1,4 ha. Otoczony metalowym ogrodzeniem, podzielony na 7 prostokątnych kwatery, różnej wielkości. Główny element rozplanowania cmentarza stanowi alejka biegnąca od bramy w kierunku północnym. Groby w rzędach kierowane na południe. Na cmentarzu zachowało się około 70 kamiennych i żeliwnych nagrobków sprzed 1945 r., w tym trzy nagrobki z I poł. XIX w. (obelisk na prostopadłościennym postumencie, dekorowany empirowym festonem; neogotycki nagrobek w kształcie wielobocznej wieżyczki zakończonej fialą, z murowanymi tablicami, całość w żeliwnym ogrodzeniu). Na cmentarzu dominują nagrobki w postaci krzyży na prostopadłościennych postumentach i postumentach z nadstawkami. Ponadto występują: krzyże na postumentach imitujących pnie drzew; krzyże na kopcach kamieni; krzyże na słupach dekorowane rzeźbami Chrystusa i dwóch Marii oraz wolutami; zerwane kolumny dekorowane kanelurami; ludowe rzeźby figuralne Chrystusa, Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej, Matki Boskiej Krasnobrodzkiej; Stelle z płaskorzeźbami krzyża. Na szczególną uwagę zasługują: drewniana kapliczka kłodowa z rzeźbą Chrystusa (XIX/XX w.); grobowiec w postaci kopca ziemnego z architektonicznym wejściem w kształcie ściany zwieńczonej krzyżem, z metalowymi drzwiami. Na cmentarzu występują również nieliczne krzyże drewniane sprzed 1945 r.

Jarczów:

Cmentarz przycerkiewny. Wokół dawnej cerkwi grekokatolickiej pw. Św. Mikołaja, przy skrzyżowaniu ul. Szkolnej i ul. 3 Maja. Teren płaski otoczony zabudową. W części zach. cmentarza obecnie nowy kościół rzymskokatolicki pw. Św. Stanisława Bpa. Cmentarz na planie nieregularnym, romboidalnym. Cerkiew i kościół umieszczone niesymetrycznie. Zielen wysoka w nasadzeniach nieregularnych, głównie wzdłuż ogrodzenia i wokół dawnej cerkwi. Brak nagrobków.

Cmentarz rzymskokatolicki. Założony na planie zbliżonym do prostokąta, o ściętym narożniku. Rzędowy układ grobów, podzielony na sektory z alejkami. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1 ha. Otoczony ogrodzeniem złożonym z murowanych słupów połączonych ze sobą metalowym płotkiem. W

zachodniej części kwatery prawosławna, gdzie grzebano także żołnierzy i ludność cywilną w czasie II wojny. Pozostała część, to cmentarz założony w 1947 r. Od bramy w kierunku południowym biegnie alejka stanowiąca główny element rozplanowania cmentarza. Groby w rzędach kierowane na północ. Na cmentarzu zachowały się nieliczne krzyże drewniane sprzed 1945 r., mogiły ziemne przedwojenne oraz grobowiec w postaci kopca ziemnego, być może z końca XIX w. Przy wschodniej granicy cmentarza znajduje się 6 mogił zbiorowych żołnierzy września. W pn.-wsch. narożniku groby mieszkańców Jarczowa, którzy zginęli w czasie II wojny. Jest tu także głaz narzutowy, upamiętniający powstanie styczniowe z inskrypcją „1863-1963”. Wśród nagrobków powojennych dominują krzyże metalowe oraz betonowe i lastrykowe krzyże przy Stellach.

Cmentarz żydowski. Jarczów prawa miejskie otrzymał w 1755 r. Akt lokacyjny miasta zawiera szczegółowe przywileje dla Żydów. Należy przypuszczać, że wyznaczono wówczas miejsce pod cmentarz grzebalny. Wzmianka o cmentarzu żydowskim z poł. XIX w. donosi, że „okopisko starozakonnych” ma powierzchnię „1 morgi”. Na podstawie wyżej wymienionej informacji można przypuszczać, że cmentarz założony został w 2 poł. XVIII w. i był czynny do 1943 r., tj. wysiedlenia Żydów z Jarczowa i wymordowania w pobliskim obozie zagłady w Bełżcu. Po II wojnie światowej teren dawnego cmentarza wykorzystywany był jako pole orne.

Cmentarz nieczynny, zachowany fragmentarycznie, posiada kształt prostokąta o pow. ok. 0,06 ha. Pozostały teren obecnie użytkowany jest jako grunt orny. Na cmentarzu zachowały się fragmenty kilku macew kamiennych, w znacznym stopniu przykrytych ziemią. Czytelny w terenie wał ziemny otaczający cmentarz oraz zachowane cztery stare drzewa owocowe.

Jurów:

Cmentarz prawosławny. Założony na planie prostokąta, o pow. ok. 0,18 ha. Groby w rzędach kierowane na wschód i zachód. Zachowały się fragmenty 7 kamiennych nagrobków. Teren cmentarza mocno porośnięty roślinnością, nieogrodzony. Czytelne ślady mogił ziemnych.

Korhynie-Leliszka:

Cmentarz ruski, przycerkiewny. Data założenia cmentarza nie jest znana. Najstarszy zachowany nagrobek wskazuje, że cmentarz istniał w XIX w. Na środku cmentarza stała cerkiew. Pierwsze wzmianki o parafii, a w tym i o istnieniu cerkwi w Korhyniach, pochodzą z 1674 r. Parafia figuruje również w spisie parafii prawosławnych wchodzących w skład nowopowstałego Dekanatu Tomaszowskiego z 1696 r. Liczne wizytacje parafii wskazują na ubogi stan samej cerkwi, jak i zły stan techniczny. Pierwotnie budynek posiadał trzy okna i zewnętrzną dzwonnice z czterema dzwonami. W kolejnych wizytacjach wykazano dzwonnice z pięcioma dzwonami umiejscowioną nad babińcem, co świadczyć może o przeprowadzonym przed 1761 r. remoncie bądź przebudowie cerkwi. Równocześnie podkreśla się nadal ogólny zły stan obiektu. W tym też roku wspomina się o istnieniu wokół cerkwi cmentarza grzebalnego. W niedalekiej odległości miały znajdować się również plebania i budynki gospodarcze podlegające pod parafię. Pod koniec XVIII w. cerkiew została przez władze austriackie zdegradowana do roli cerkwi filialnej i włączono ją do parafii w Przeorsku. Wspomina się tu jednak już o cerkwi greckokatolickiej. Nieznana jest data budowy ostatniego budynku cerkwi. Prawdopodobnie jest to 1822 r. W 1938 r. została zburzona. Cerkiew posadowiona była centralnie na środku niewielkiego wzniesienia, otoczonego ze wszystkich stron terenami podmokłymi, rozciągającymi się wzdłuż rzeki Sołokiji. Zlokalizowany na tym samym wzniesieniu przycerkiewny cmentarz posiadał najprawdopodobniej owalny kształt podyktowany kształtem wzniesienia. Obecnie można dostrzec charakterystyczne koliste ułożenie ocalałych kamiennych nagrobków wokół pustego, centralnie położonego placu, na którym stała kiedyś świątynia.

Najstarszy, zachowany do dziś nagrobek z czytelną inskrypcją Symeona Borejczuka pochodzi z 1884 r. Najmłodszym upamiętnieniem pochodzącym z 1942 r., jest charakterystyczny krzyż z wizerunkiem twarzy Chrystusa. Jest to krzyż ustawiony na zbiorowej mogile śp. Bronisława Brodowskiego lat 21 i Józefa Borowskiego lat 30. Zgięli śmiercią tragiczną 4 X 1942. Na cmentarzu

przetrwało około 20 nagrobków w różnym stanie zachowania, zwieńczonych krzyżami zarówno łacińskimi, jak i prawosławnymi. Charakterystyczną cechą cmentarza jest stosunkowo dużo upamiętnień w postaci dużych prostopadłościennych kolumnowych postumentów w stosunku do tradycyjnych upamiętnień w formie krzyża. Niestety większość postumentów pozbawiona jest zwieńczających je kiedyś kamiennych lub żeliwnych krzyży. Część z nich jest bogato zdobiona uskokowymi gzymsami, półkolistymi szczycikami, tympanonami i akroterionami. Na terenie cmentarza zachowały się w bardzo złym stanie dwa duże drewniane krzyże i jeden nietypowy krzyż metalowy wykonany z grubych płaskowników połączonych dużymi ręcznie rozklepywanymi nitami.

W 2015 r. z terenu cmentarza ekshumowano odnalezione szczątki zmarłego i pochowanego tu we wrześniu 1939 r. polskiego żandarma wojskowego. Zwłoki przeniesiono na cmentarz wojskowy w Tomaszowie Lubelskim.

Nedeżów:

Cmentarz prawosławny. Założony na planie zbliżonym do prostokąta, powierzchnia ok. 0,9 ha. Zachowane pojedyncze nagrobki, m.in. fragment kamiennej podstawy z nagrobka oraz trzy drewniane krzyże. W pn.-zach. narożnika, mogiła zbiorowa trzech ukraińskich komunistów zamordowanych przez Niemców. Obok mogiła nieznanego żołnierza polskiego, poległego w 1939 r.

Szlatyn:

Cmentarz prawosławny. Założony na planie prostokąta, o powierzchni 0,78 ha. Na cmentarzu zachowało się kilkanaście kamiennych nagrobków. Nagrobki w formie krzyży na postumencie, występują także krzyże żeliwne i drewniane. Inskrypcje nagrobne pisane cyrylicą, sporadycznie po polsku. Układ kwater i nagrobków nieczytelny. Teren cmentarza mocno porośnięty roślinnością, nieogrodzony.

Szlatyn:

Cmentarz prawosławny, przycerkiewny. Założony na planie ściętego prostokąta, o powierzchni 0,1 ha. Pośrodku cmentarza stała drewniana cerkiew pw. Św. Iwana z 1765 r. oraz drewniana dzwonnica, spalona w 1944 r. Na cmentarzu zachowało się około 10 kamiennych nagrobków i ich fragmentów, w tym jeden kompletny i stojący. Zachowane nagrobki to krzyże na prostopadłościennych postumentach z nadstawami. Nadstawy w postaci prostopadłościaków, ostrosłupów czworo- i ośmiobocznych. Krzyże prawosławne i łacińskie, o ramionach zakończonych prosto i trójlistnie, fazowanych, stylizowanych na drewniane. Nagrobki dekorowane akroteriami, trójkątnymi tympanami, półkolistymi szczycikami, płycinowymi pilasterkami, ornamentami roślinnymi. Podstawy pod nagrobki fugowane. Teren cmentarza mocno porośnięty roślinnością, ogrodzony metalową siatką.

ZALOŻENIA REZYDENCJONALNE ORAZ ZABYTKOWA ZIELEŃ

Chodywańce

Zespół dworsko-parkowy

Siedziba dworska w Chodywańcach istniała już od XV w. W 1578 r. jako właściciela dóbr odnotowano niejakiego Srzedzińskiego. Posiadał on w okolicy dwie inne wsie - Zawada i Przystawie. Jest zatem prawdopodobne, że wykupił oba działki Chodywańców od Korczińskich i Marcinkowskich, albo że dostały mu się one drogą działów rodzinnych. Zapewne za jego czasów zbudowany został tu stanowiący siedzibę właściciela nowy dwór, przy którym urządzono ogród i zlokalizowano folwark. Można przypuszczać, że wymieniany w inwentarzu z 1826 r. ogród włoski, przedzielony lipową aleją, założony został zapewne już w XVI w. (lub w 1 poł. XVII w.), a później był jedynie przebudowywany. W XVIII w. zostały przebudowane w duchu barokowym. Nadany wówczas założeniu kształt przestrzenny przetrwał w większości aż do czasów obecnych.

W końcu XVIII w. Chodywańce należały do Michała Granowskiego, który podarował je w 1785 r. Walentemu Zakaszewskiemu. Ten ostatni był prawdopodobnie inicjatorem przebudowy siedziby dworskiej. Na północ od trójkątnego, leżącego na rozdrożu placu, umieszczono wtedy sąsiadujący z dworem dziedziniec reprezentacyjny, a na zachód od niego gumna i dziedzińce gospodarcze. Od zwróconego frontem do dziedzińca dworu biegła do stawów aleja lipowa przecinająca ogród włoski (o funkcjach ozdobno-użytkowych), który z kolei przylegał do ogrodów warzywnych sąsiadujących z zabudowaniami gospodarczymi i ogrodzonych płotami. Cała kompozycja składała się z wielu części funkcjonalnych. Centralne miejsce zajmował poprzedzony dziedzińcem dwór i ogród włoski z aleją lipową, biegnącą z południa (od dworu) na północ (do stawów). W pobliżu dworu stał spichrz - prawdopodobnie późniejsza kordegarda, której ruiny istnieją do dziś. W skład założenia wchodziły: dwa stawy z kanałem (zamykające ogród włoski i całą siedzibę od północy), a także dziedziniec lub dziedzińce otoczone budynkami użytkowymi, trzy ogrody w sąsiedztwie dworu (folwarczny i dwa warzywne, z których jeden leżał na zachód od ogrodu włoskiego, a na północ od zabudowań folwarku) i nowe ogrody na Zdanowcach (położone zapewne dalej od dworu). Na dziedziniec przed dworem prowadziła od południa droga dojazdowa.

W 1823 r. syn Walentego Zakaszewskiego Stanisław sprzedał Chodywańce Kazimierzowi Zdanowiczowi. Od 1833 r. właścicielami tego majątku byli Roman i Kazimierz Zdanowiczowie, od których całość dóbr zakupiła w 1843 r. Paulina ze Zdanowiczów Janiszewska. Po jej śmierci w 1862 r. dobra te odziedziczyli: Agrypin Władysław Janiszewski, Kazimiera Marcela z Janiszewskich Przybylska, Bronisława Gabriela Janiszewska, Zuzanna Hipolita Janiszewska, Róża Józefa Janiszewska i Józef Seweryn Janiszewski. W 1863 r. Władysław Janiszewski skupił działki pozostałych spadkobierców. Majątek został wystawiony w 1867 r. i zakupiony przez ks. Wojciecha Gałczyńskiego, który w tym samym roku sprzedał go swojemu krewnemu Antoniemu Gałczyńskiemu. Ten ostatni już w 1868 r. sprzedał Chodywańce Izabelli z Obnińskich Janko, która przekazała je w 1869 r. swojemu synowi Marcelemu Janko i jego żonie Wandzie ze Śmiałowskich. Okres zmian własnościowych zakończył się w 1871 r., kiedy to od Wandy i Marcelego Janko dobra chodywańskie zakupił Józef Paluszyński. W 1880 r. dobra przejął po ojcu Wacław Paluszyński, który dokonał w zabudowie założenia pewnych zmian. Spichrz przebudował na kordegardę, a podobną kordegardę wznosił dla zachowania symetrii kompozycji przy południowo-zachodnim rogu dziedzińca. Pomiędzy nimi usytuowana była reprezentacyjna brama wjazdowa o murych słupach. Brama i dwie kordegardy zamykały dziedziniec przed dworem od strony południowej. Pośrodku dziedzińca urządzono kolisty podjazd z gazonem pośrodku. Na północ od dworu znajdowała się część ozdobna założenia, zajmująca teren dawnego ogrodu włoskiego, z zachowaną aleją lipową i prostopadłą do niej aleją jodłową biegnącą po północnej granicy ogrodu mniej więcej równoległe do stawów.

Zapewne w latach 90. XIX w. zbudowano na wchód od założenia gorzelnię, połączoną z założeniem dworskim drogą dojazdową. Na przełomie XIX i XX w. na placu przed dworem, w miejscu dawnego ogrodu warzywnego wzniesiono bożnicę (rozebraną w 1938 r.), co związane było z osiedleniem się w tej miejscowości Żydów. Na wschód od dworu, po drugiej stronie drogi wiejskiej (drogi do Jurowa) została natomiast wzniesiona cerkiew prawosławna (rozebrana w 2 połowie lat 30. XX w.).

W 1915 r. podczas wycofywania się wojsk rosyjskich część zabudowań folwarcznych uległa zniszczeniu.

Po śmierci Wacława Paluszyńskiego w 1919 r. dobra przeszły w spadku na jego dzieci. Później w wyniku działań rodzinnych dobra zostały podzielone na folwarki Plebanka i Chodywańce, przy czym Chodywańce przejął Radosław Paluszyński. W 1931 r. Paluszyński rozparcelował majątek.

Początkowy okres II wojny światowej Chodywańce przetrwały bez większych strat. Dopiero wiosną 1944 r. w czasie napadu Ukraińców spalono dwór, rządówkę, część zabudowań gospodarczych i gorzelnię, a także zdewastowano ogrody.

Okres powojenny przyniósł postępującą dewastację założenia. Rozebrano dworskie budynki lub ich ruiny oraz stopniowo wyniszczono większość kompozycji ogrodów, których miejsce zajęły pola uprawne, pastwiska i zagrody chłopskie, na skutek czego obszar skurczył się do około 4 ha. Grunty

majątku rozparcelowano, a na pozostawionej resztówce obejmującej siedlisko dworskie wybudowano później, około 1967 r., szkołę zlokalizowaną w miejscu dawnej rządcówki. Około 1969 r. rozebrano bramę i zachodnią kordegardę. Teren założenia przystosowywano do potrzeb szkoły. Wzniesiono też inne budynki użytkowane przez szkołę i klub ZMW.

Do czasów współczesnych przetrwał układ najważniejszych dróg dojazdowych, ruiny spichlerza (późniejszej kordegardy), aleja lipowa będąca najcenniejszym elementem świadczącym o istnieniu historycznej kompozycji ogrodowej, 3 inne stare drzewa oraz dwa stawy (w tym jeden już suchy).

Fot. 3. Chodywańce. Kordegarda pałacowa (fot. autor opracowania).

Korhynie **Zespół dworsko-parkowy**

Prawdopodobnie już w XVI w. znajdował się w Korhyniach folwark należący do dóbr Jarczew, którego lokalizacja mogła pokrywać się z lokalizacją późniejszego założenia dworsko-ogrodowego. Jak wynika z mapy Mapy Kwatermistrzostwa Wojska Polskiego z 1838 r. folwark ten pełnił do tego czasu wyłącznie funkcje gospodarcze. Widoczne są tam bowiem zabudowania otaczające rozległy, prostokątny dziedziniec gospodarczy, do którego przylegało kilka różnej wielkości ogrodów użytkowych zlokalizowanych na obrzeżach siedziby. W końcu XIX w. dokonano w obrębie folwarku istotnych przekształceń. Usunięto część zabudowań stojących wokół majdanu i wybudowano nową część gospodarczą folwarku po wschodniej stronie drogi do Wólki Korhyńskiej. W części gospodarczej wybudowano wówczas stodołę, wozownię, stajnię, kuźnię, oborę, wozownię gospodarczą i jeszcze jeden budynek o nieznanym dziś przeznaczeniu. Na północny-wschód od założenia, przy drodze do Jarczowa wybudowano też kilka czworaków. Wówczas został też zbudowany istniejący do dziś drewniany dwór ulokowany na wschód od majdanu, przy którym zaczęto zakładać ogród ozdobny, którego przedłużeniem było trawiaste wnętrze majdanu. Dwór zwrócony był elewacją ogrodową w kierunku dawnego majdanu gospodarczego, który po przeniesieniu zabudowań gospodarczych został

zagospodarowany jako rozległa przestrzeń trawiasta otwarta w kierunku północno-zachodnim. Zapewne już w końcu XIX w. rozpoczęto komponowanie ozdobnej części założenia, położonej między dworem a drogą Przeorsk - Jarczów, wykorzystując do tego celu część terenu zwolnionego przez zabudowania gospodarcze. W 1917 r. folwark Korhynie oddzielono od dóbr Jarczów i sprzedano w dziesięciu niepodzielnych częściach. W dniu 23 lipca 1918 r. całość ziem wchodzących w skład majątku Korhynie, poza działem Jana Stanisława Steckiego, skupił Kazimierz Ligowski. 22 marca 1922 r. pojął decyzję o parcelacji większości majątku.

Podczas II wojny światowej majątek administrowany był przez Niemców. Po zakończeniu działań wojennych resztę majątku rozparcelowano, a w budynku dworu umieszczono szkołę. Pozostałe zabudowania rozebrano. Zniszczono wszystkie części użytkowe założenia. Pozostała część parku użytkowana przez szkołę i mieszkańców wsi, ale i tę wydatnie zniszczono wycinając niemal wszystkie starsze drzewa. Szkoła mieściła się w dworze do 1975 r., a od tego czasu wykorzystywano ją na mieszkanie dla nauczyciela. W latach 50. XX w. wzniesiono na pd. od dworskiego sadu kompleks nowych budynków gospodarczych Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Jarczowie, a teren wokół nich ogrodzono siatką, przy której później w latach 80. XX w. posadzono rzędy topól. Innych nowych nasadzeń, ale niezbyt licznych, dokonała na swoim terenie i w jego sąsiedztwie szkoła. Z dawnej kompozycji zachował się tylko fragment (zajmujący około 2 ha) i to bardzo zaniedbany, przekształcony oraz nadal ulegający dewastacji.

Fot. 4. Korhynie. Dawny dwór (fot. autor opracowania).

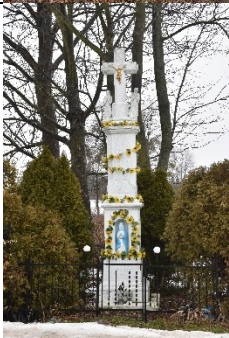
KAPLICZKI, KRZYŻE PRZYDROŻNE

Na terenie gminy Jarczów zachowała się stosunkowo duża ilość zabytkowych kapliczek, które prezentują różnorodne formy i style oraz różny poziom artystyczny.

Tabela 3. Kapliczki z terenu gminy Jarczów (figurujące w GEZ).

Lp.	Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Czas powstania	Fotografia
1.	Gródek	obok świetlicy wiejskiej	krzyż drewniany na kamiennym postumencie	1905 r.	
2.	Gródek	przy drodze Gródek-Gródek Kolonia	kapliczka Św. Floriana	1 poł. XIX w.	
3.	Gródek	obok posesji nr 31A	kapliczka Św. Jana Nepomucena	poł. XIX w.	
4.	Gródek	w polach, przy drodze gruntowej, ok. 900 m na zach. od posesji nr 64	krzyż kamienny na postumencie	1911 r.	
5.	Gródek-Kolonia	na posesji nr 43	krzyż kamienny na postumencie	ok. 1905 r.	

6.	Korhynie	przy drodze Korhynie-Jarczów	krzyż kamienny na postumencie	XIX/XX w.	
7.	Łubcze	przy skrzyżowaniu Łubcze-Szlatyn, naprzeciw posesji nr 28	krzyż żelazny na postumencie	1906 r.	
8.	Nedeżów	obok posesji nr 10, przy skrzyżowaniu dróg	krzyż kamienny na postumencie	1905 r.	
9.	Nedeżów	w polach, na pn. od posesji nr 106	kapliczka domkowa	l. 20. XX w.	
10.	Nedeżów	obok posesji nr 39, przy drodze Nedeżów-Przewłoka	krzyż kamienny na postumencie	1905 r.	

11.	Przewłoka	obok posesji nr 44, przy skrzyżowaniu	krzyż kamienny na postumencie	1906 r.	
12.	Szlatyn	na pn. od posesji nr 48, przy drodze Szlatyn-Lubcze	krzyż kamienny na postumencie	1900 r.	
13.	Szlatyn	naprzeciw kościoła fil. pw. MB Królowej Polski	krzyż kamienny na postumencie	1905 r.	
14.	Wierszczyca	przy drodze Wierszczyca-Jarczów	kapliczka domkowa	k. XIX w.	

15.	Wierszczyca	przy drodze Wierszczyca-Łubcze, naprzeciw posesji nr 77	krzyż kamienny na postumencie	1905 r.	
16.	Wierszczyca	przy drodze Wierszczyca-Łubcze, obok posesji nr 15	krzyż drewniany	ok. 1920 r.	
17.	Wola Gródecka	przy drodze Wola Gródecka - Typin, obok posesji nr 34	krzyż żeliwny na postumencie	ok. 1900 r.	

OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Jarczów. Szkoła Podstawowa im. Marszałka J. Piłsudskiego. Usytuowana w centralnej części miejscowości, przy ul. Szkolnej 3. Po I wojnie światowej w Jarczowie powstała jednoklasowa szkoła polska. Początkowo znajdowała się w budynku prywatnym i uczył w niej tylko jeden nauczyciel – Kazimierz Chmielowski. Dzięki staraniom Kazimierza Ligowskiego w okresie międzywojennym w Jarczowie wybudowany został nowy budynek szkoły. Obiekt murowany, tynkowany, na planie zbliżonym do litery „L”, trzykondygnacyjny. Składa się z dwóch części: skrzydła południowego i wschodniego, na rzucie prostokątów. Elewacja południowa i wschodnia 10-osiowa. Okna prostokątne, czteropłociowe. Dach wielospadowy, krytym blachą.

Jarczów. Urząd Gminy. Zlokalizowany w centralnej części miejscowości, przy ul. J. Piłsudskiego 3. Obecnie mieści się w nim apteka. Powstał w latach 20. XX w. Budynek murowany, tynkowany, na rzucie prostokąta, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Kalenica na osi północ-południe. Elewacja frontowa, zachodnia, siedmioosiowa, z czterokolumnowym portykiem na osi. Elewacje boczne dwuosiowe. Od wschodu (elewacja tylna) budynek połączony wąskim przejściem (korytarzem) z nowym budynkiem Urzędu Gminy. Otwory okienne prostokątne, okna drewniane, ościeżnicowe,

kilkupolowe, zdobione płaskimi obramieniami. Dach łamany, kryty blachą. W elewacji frontowej facjata z ozdobnym, falistym szczytem.

ZABYTKI PRZEMYSŁU I TECHNIKI

Korhynie-Leliszka. Śluza z mostem na rzece Sołokija. Komorowa, żelbetonowa, pochodzi z lat 20. XX w. Obiekt w 2022 r. wyremontowany w ramach zadania „Remont zbiornika wodnego Leliszka wraz z konserwacją gruntowną rzeki Sołokija w km 71+660-71+692, 72+030-75+930”. Prace obejmowały m.in. naprawę elementów betonowych, konserwację elementów stalowych, naprawę mechanizmów zamknięć, umocnień górnych i dolnych.

Nedeżów. Młyn elektryczny. Zlokalizowana przy skrzyżowaniu dróg, w centrum wsi, obok posesji nr 39. Wzniesiony w 1927 r. Drewniany, trzykondygnacyjny, założony na planie prostokąta, na kamiennej podmurówce. Szalowany pionowymi deskami. Okna drewniane, ościeżnicowe, szesnastopolowe, rozmieszczone symetrycznie. Dach wysoki, dwuspadowy, kryty blachą, kalenica na osi północ-południe. Silnikownia od strony północnej, murowana.

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w

sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar Gminy Jarczów znajduje się na 9 obszarach AZP: 93-91, 93-92, 94-90, 94-91, 94-92, 95-90, 95-91, 95-92, 96-90. W ewidencji zabytków znajduje się 303 stanowisk archeologicznych (Aneks nr 2 na końcu opracowania). Dodatkowo 21 stanowisk nie posiada dokładnej lokalizacji, są to stanowiska archiwalne (Aneks nr 3 na końcu opracowania).

Wśród stanowisk archeologicznych znajdują się:

- ✓ grodziska (stanowiska o własnej formie krajobrazowej): Gródek st. 16, Jurów st. 1, Kolonia Gródek st. 15 („Zamczysko”), datowane na okres średniowiecza.

Gródek st. 16 - widoczny jest w terenie owalny w zarysie wał ziemny o średnicy 130 m x 95 m oraz wysokości ok. 1,2 m i szerokości przy podstawie ok. 10-12 m. W obrębie wałów odkryto 1 zawias żelazny i 1 fragment ceramiki.

Kolonia Gródek st. 15 - stanowisko o lokalnej nazwie Zamczysko, położone we wsch. części wsi, przy drodze wyjazdowej z Kolonii Gródek do Wereszczycy i Tomaszowa Lubelskiego. Leży na rozległym cyplu, wchodzącym w dolinę utworzoną przez Huczwę i wpadający doń niewielki bezimienny ciek. Zamczysko zajmuje powierzchnię około 1,5 hektara. Stopień jego ekspozycji jest duży i wynosi ponad 15 m. Od strony zach. i pn. zachowały się fragmenty wałów i fosy. W pozostałej partii stanowisko zostało poważnie zniszczone na skutek funkcjonowania na jego terenie gospodarstw wiejskich (działalność budowlana) i uprawy pól.

Pierwsza wzmianka na temat miejscowości Gródek (wieś Kolonia Gródek powstała w czasach nowożytnych przez podział gruntów Gródka) pochodzi z 1409 r., kiedy to Wołczko Rekutowicz z Gródka był jednym ze fundatorów uposażenia dla miejscowego kościoła. Wymienienie nazwy miejscowości w kontekście osoby świadczy, że gródek był wsią dziedziczną Wołczka. Do rodziny Wołczków wieś należała do ok. poł. XVI w., kiedy to przeszła w ręce Łaszczów. Część wsi pod koniec XVI w. posiadali również Komorowscy. W 1 poł. XVII w. Gródek trafił w ręce Andrzeja Kłossowskiego, a w 1670 r. od jego sukcesorów do rodziny Skawińskich. W XVIII w. wieś należała do Tuszyńskich. W tym czasie, w miejscu określanym dziś jako stanowisko 15, istniała zabudowa dworska widoczna na mapie F. von Miega Karte des Königsreich Galizien und Lodomerien z lat 1779-1783. Jest ona najpewniej kontynuacją starszej zabudowy dworskiej związanej z pierwszymi właścicielami wsi w okresie późnego średniowiecza, którą niewątpliwie był dwór o cechach obronnych. Do dziś na powierzchni stanowiska nie zachowały się pozostałości dawnej zabudowy. Teren w XX w. został zajęty przez gospodarstwa wiejskie. Z relacji mieszkańców posesji zlokalizowanych na terenie Zamczyska wynika, że w trakcie prac budowlanych odkrywali na jego terenie fragmenty naczyń, konstrukcje drewniane w wałach ziemnych oraz polepę.

Jurów st. 1 - grodzisko znajduje się we wsch. części wsi, ok. 300 m na wsch. w linii prostej od jej ostatnich zabudowań i około 400 m na wsch. od szosy prowadzącej z Jurowa do wsi Chodywańce. Jest położone na niewielkim cypłowym wyniesieniu wcinającym się w podmokłą dolinę utworzoną w widłach Szyszły i Rzeczycy, dopływów Sołokiji. Grodzisko o ogólnej powierzchni około 1 ha ma kształt kolisty. Jego średnica wynosi ok. 130 m, a majdanu ok. 90 m. Jest to obiekt jednowałowy. Do chwili obecnej zachowała się tylko część wału obronnego od strony zach. do wysokości ok. 0,50-0,70 m. W tej części grodziska zachowały się także ślady fosy. W pozostałych partiach obwałowania nie są czytelne na powierzchni, rozpoznawalne jedynie na podstawie jaśniejszego przebarwienia gleby w kształcie pierścienia, dobrze widocznego po wiosennej lub jesiennej orce.

Badania sondażowe na grodzisku prowadziła w 1984 r. E. Banasiewicz. Badania były kontynuowane w latach 1996-1998 przez E. Banasiewicz i I. Kutylowską. Na podstawie badań udało się ustalić, że wał grodu posiadał drewnianą konstrukcję wewnętrzną skrzyniową, wzmocnioną w dolnych partiach marglem i rędziną wydobytą podczas kopania fosy oraz nawiezionym z okolicy lessem, który ręcznie ubijano. W pn. i wsch. części zastosowano w konstrukcji wału podwójny ciąg skrzyń o szerokości około 4 m każda, co wraz z ziemią nasypową dało szerokość obwałowań u podstawy od 10 do 11,15 m. Wał w części pd., gdzie najprawdopodobniej znajdowała się także brama wjazdowa, był wzmocniony pojedynczą linią skrzyń o szerokości ok. 3 m każda. Od strony zach. w konstrukcji wału zastosowano aż potrójną linię skrzyń, co miało wpływ na większą jego szerokość, wynoszącą pierwotnie 12-15 m. Wał otaczała fosa o szerokości dochodzącej w niektórych miejscach do 20 m. Gród był stale zamieszkiwany. W części przywałowej pd. i pn. odkryto reliktów pomieszczeń gospodarczych i mieszkalnych. Również w części wsch., jak wskazują wyniki odwiertów, znajdowała się zabudowa przywałowa. W części wsch., ok. 2 m od wału w kierunku majdanu, odkryto studnię wykonaną z sosnowych dranic dostawianych do dębowych słupków narożnych.

- ✓ Kurhany i cmentarzyska kurhanowe - łącznie 28: Kolonia Gródek 18, 19, 20, 21, Kolonia Jarczów 3, 4, 13, Łubcze 1, 16, 24, 25, 26, 27, 37, 68, Nedeżów 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, Wierszczyca 29, 30, 31, Wola Gródecka 13. Kurhany usytuowane są pojedynczo lub w niewielkich skupiskach. Związane są z neolityczną kulturą ceramiki sznurowej. Położone na Grzędzie Sokalskiej obejmującej tereny południowo-wschodniej Lubelszczyzny. Do najciekawszych należą:

Nedeżów st. 20. Kurhan został odkryty w 1989 r. przez Wiesława Komana w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Stanowisko było badane wykopaliskowo w 1992 r. przez Jana Machnika i Wiesława Komana. Przed badaniami wykopaliskowymi nasyp kopca zachował się do wysokości ok. 1 m przy średnicy podstawy ok. 16 m. Obecnie istnieje rekonstrukcja kopca, wykonana w 1992 r, bezpośrednio po zakończeniu badań. Kurhan przebadano całościowo. Jak wynika z obserwacji nawarstwień glebowych, pierwotnie nasyp kopca miał średnicę 8,5-9,0 m, a wysokość około 2,8 m. Wokół nasypu zaobserwowano dookólne, regularne zagłębienie o szerokości 3,5-4,0 m i głębokości 0,3-0,5 m, które zinterpretowano jako jamę przykurhanową. Na obrzeżu mogły wystąpić regularne ciemne smugi, które mogą stanowić pozostałość rowka podkurhanowego, zwykle występującego pod nasypami kurhanów. W obrębie badanego kopca nie odkryto jam grobowych, jedynie kilka płytkich, owalnych w kształcie zaciemnień, które mogły pełnić funkcję symbolicznych grobów, a cały obiekt mógł być symboliczną mogiłą (tzw. cenotafem). Zebrane w trakcie badań zabytki ruchome z nasypu kopca to głównie fragmenty naczyń glinianych, fragment kamiennej płytki szlifierskiej i zabytki krzemienne oraz duża ilość węgielków drzewnych.

Nedeżów st. 22. Cmentarzysko kurhanowe składające się z dwóch kopców, w tym zachowany kurhan nr 1, zostało odkryte w 1989 r. przez Wiesława Komana w trakcie badań powierzchniowych, prowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Wówczas stan zachowania kurhanu nr 1 był dobry, jego wysokość względna wynosiła 1,50 m, a średnica u podstawy około 30 m. Kurhan nr 2 był już bardzo zniszczony, miał rozorany nasyp, jego wysokość względna wynosiła ok. 0,20 m i średnica ok. 20 m. Kurhan nr 1 nie był badany wykopaliskowo. Kurhan nr 2, położony około 30 m na pd.-zach. od kurhanu nr 1, został w 1993 r. całkowicie przebadany. Prace wykopaliskowe na stanowisku prowadziła J. Bagińska. W trakcie badań kurhanu, wyraźnie rysującego się ciemniejszym zabarwieniem ziemi w stosunku do pozostałej części pola, zarejestrowano pod jego nasypem dwa groby szkieletowe i dwa obiekty. Pierwszy grób zawierał pochówek szkieletowy, gdzie zmarły ułożony był w pozycji skurczonej na prawym boku na osi wsch.-zach. W skład wyposażenia grobu wchodziły: niezdobiona amfora z dwoma uszkami, fragment doniczkoatego pucharka zdobionego ornamentem jodełkowym, dwie siekiery krzemienne (w tym jedna z krzemienia świeciechowskiego) oraz drobne narzędzia z krzemienia wołyńskiego (wiórowiec, drapacz, 3 odłupki). Drugi grób znajdował się dokładnie pod komorą grobową pierwszego pochówku. Miał słabo zachowany szkielet, również ułożony na osi wsch.-zach., ale skromniej wyposażony: w siekierkę z krzemienia wołyńskiego i retuszowany wiór. Dwa

obiekty znajdowały się w pd.-zach. części nasypu. Pierwszy był pozostałością ogniska ze śladami węgielków drzewnych. Drugi obiekt miał zarys czworoboku. Oba obiekty nie posiadały zabytków ruchomych. Kurhan był otoczony jamą przykurhanową (glinianką) o szerokości 2-5 m, która zachowała się w partii spągu. Jej położenie wyznaczało pierwotny maksymalny zasięg nasypu kurhanu, który wynosił około 10 m.

Łubcze st. 24. Z dwóch kopców zarejestrowanych na stanowisku zachował się jeden (nr 1). Kurhan nr 2, oddalony 50 m od kurhanu nr 1 w kierunku pn.-wsch., po wykonaniu kompleksowych badań wykopaliskowych, uległ całkowitemu zniszczeniu. Prace wykopaliskowe zostały przeprowadzone w 1988 r. przez J. Bagińską. W chwili rozpoczęcia badań nasyp kopca o średnicy około 10-12 m, słabo rysował się na powierzchni, prawie całkowicie zniwelowany w trakcie orki. Kurhan został przebadany całościowo. W centrum kopca znajdowała się jama grobowa. Głębokość grobu wynosiła 1,15 m. Nie zachowały się w nim szczątki kostne. Wyposażenie znaleziono we wsch. i pd. części grobu. Składało się z dwuuczej amforki glinianej, kamiennego toporka oraz wyrobów krzemienych: siekiery, grocika sercowatego do strzały, wióra, wiórowca i trzech niewielkich odłupków. Wokół kurhanu nie zachował się rów przykurhanowy, który prawdopodobnie uległ rozorananiu.

- ✓ cmentarzysko – Łubcze 30, 34, Szlatyn 7, 27, Gródek 11, 17, Jarczów 4. W większości o nieokreślonej chronologii.
- ✓ pozostała część stanowisk to osady lub ślady osadnicze datowane od epoki kamienia po okres nowożytny.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Jarczów funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 26-29 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Jarczów.

Tabela 4. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Jarczów².

Lp.	Lokalizacja	Obiekt	Rejestr zabytków
1.	Chodywańce	Kordegarda pałacowa (na placu szkoły podstawowej)	A/1291
2.	Gródek	Kościół paraf. rzymskokat. pw. św. Anny, dzwonnica, cmentarz kościelny wraz z drzewostanem i czterema nagrobkami	A/1518
3.	Jarczów	Kościół pw. św. Stanisława Bpa (d. cerkiew greckokat. pw. św. Mikołaja)	A/40
4.	Korhynie	Zespół dworski: dwór, pozostałości założenia ogrodowego w postaci szpalerów granicznych wewnątrz ogrodowych z grupami drzew i krzewów	A/1497

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ze względu na przepisy ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, a także ze względu na kodeks etyczny, nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

²Obwieszczenie nr 1/2023 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego z dnia 24 stycznia 2023 r.

Poniższa tabela przedstawia zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Jarczów.

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Jarczów³.

Lp.	Lokalizacja	Obiekt	Rejestr zabytków
1.	Gródek	Grodzisko wczesnośredniowieczne - st. archeologiczne nr 16 (AZP 93-92/144)	C/173
2.	Jurów	Grodzisko wczesnośredniowieczne – st. archeologiczne nr 1 (AZP 95-92/1)	C/82
3.	Kolonia Gródek	Grodzisko tzw. „Zamczysko” - st. archeologiczne nr 15 (AZP 94-92/132)	C/95
4.	Łubcze	Kurhan - st. archeologiczne nr 24 (AZP 94-92/17)	C/111
5.	Łubcze	Kurhan - st. archeologiczne nr 1 (AZP 94-91/29)	C/122
6.	Nedeżów	Kurhan - st. archeologiczne nr 18 (AZP 94-91/109)	C/115
7.	Nedeżów	Cmentarzysko kurhanowe - st. archeologiczne nr 22 (AZP 94-91/112)	C/116
8.	Nedeżów	Kurhan - st. archeologiczne nr 20 (AZP 94-91/110)	C/117
9.	Nedeżów	Kurhan - st. archeologiczne nr 20 (AZP 94-91/111)	C/118
10.	Nedeżów	Cmentarzysko kurhanowe - st. archeologiczne nr 23 (AZP 94-91/113)	C/119
11.	Nedeżów	Cmentarzysko kurhanowe - st. archeologiczne nr 24 (AZP 94-91/114)	C/120
12.	Wola Gródecka	Cmentarzysko kurhanowe - st. archeologiczne nr 13 (AZP 93-91/8)	C/109

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie

³ Obwieszczenie nr 1/2023 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego z dnia 24 stycznia 2023 r.

prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Jarczów została zaktualizowana w 2024 r., zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Występują w niej zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego oraz zabytki znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze), a także zabytki wskazane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, tj. obiekty i obszary ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Jarczów znajduje się 45 zabytków nieruchomych i 303 stanowiska archeologiczne.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela nr 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Funkcję głównego ośrodka kulturalnego w gminie Jarczów pełni Samorządowy Ośrodek Kultury w Jarczowie. W jego skład wchodzi również Biblioteka Publiczna w Jarczowie oraz Dom Kultury Jarczów – Kolonia Pierwsza. Samorządowy Ośrodek Kultury w Jarczowie, jest gminną, samorządową, instytucją upowszechniania kultury, powołaną do realizacji zadań Gminy z zakresu kultury. Jego działalność ma na celu rozwijanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców oraz upowszechnianie i promocję lokalnego dziedzictwa kulturowego. Samorządowy Ośrodek Kultury wspiera zespoły artystyczne gminy, organizuje czas wolny dzieciom, kultywuje tradycje oraz miejscowe obrzędy, organizuje imprezy artystyczno-rozrywkowe dla mieszkańców gminy. Ważnym aspektem działalności Ośrodka Kultury jest ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez organizację imprez okolicznościowych, promowanie twórców ludowych, zaangażowanie w organizację uroczystości patriotycznych. Praca Ośrodka Kultury opiera się na współpracy z licznym gronem partnerów wśród których znajdują się między innymi szkoły z terenu gminy, parafie, lokalne organizacje pozarządowe.

Samorządowy Ośrodek Kultury sprawuje opiekę nad zespołami ludowymi działającymi na jej terenie:

- ✓ „Honoratki” – Kolonia Gródek;
- ✓ „Uśmiech” – Jarczów Kolonia Pierwsza;
- ✓ „Czerwona Jarzębina” – Jarczów Kolonia Druga;
- ✓ „Malwy” – Jurów;
- ✓ „Wierszyczkie Echo” – Wierszyczca;
- ✓ „Jarczowianki” – Jarczów
- ✓ „Stokrotki” Chodywańce.;
- ✓ Chór Bojary- Jarczów
- ✓ „Złote Kłosa”- Łubcze.

Ponadto działalność kulturotwórczą na terenie gminy realizują szkoły i przedszkola, świetlice, biblioteki, koła gospodyń wiejskich i stowarzyszenia.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Jarczów w zakresie ochrony zabytków.

MOCNE STRONY

- Położenie w niewielkiej odległości od miasta Tomaszów Lubelski.
- Walory krajobrazowe i przyrodnicze, w tym obszary objęte prawną ochroną.
- Bogata historia i dziedzictwo kulturowe gminy.
- Dobry stan środowiska naturalnego.
- Liczne obiekty zabytkowe na terenie gminy (m.in.: kordegarda pałacowa w Chodywańcach; zespół kościoła parafialnego w Gródku, dawna cerkiew grekokatolicka w Jarczowie, zespół dworski w Korhyniach, liczne kapliczki).
- Obecność na terenie gminy obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.
- Obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej i dobrym stanie technicznym.
- Stanowiska archeologiczne o wysokiej randze wpisane do rejestru zabytków (m.in. Gródek st. 16 - grodzisko wczesnośredniowieczne, Kolonia Gródek st. 15 - „zamczysko”, kurhany/cmentarzyska kurhanowe łączone z późnoneolityczną kulturą ceramiki sznurowej).
- Dobre warunki przyrodnicze i krajobrazowe sprzyjające rozwojowi turystyki.
- Silne poczucie tożsamości i przywiązanie do tradycji.
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w których zawarto zasady ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej, obejmujące cały teren gminy.
- Brak obiektów szczególnie uciążliwych dla środowiska.
- Działalność gminnych instytucji kultury (m.in. Samorządowy Ośrodek Kultury w Jarczowie)
- Możliwości rozwoju turystyki.
- Turystyczne szlaki piesze, rowerowe i samochodowe, przebiegające przez obszar Gminy.
- Cykliczne wydarzenia kulturalne.
- Działalność Kół Gospodyń Wiejskich.

SŁABE STRONY

- Słaba promocja turystyczno - rekreacyjna Gminy.
- Niewystarczające wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych.
- Brak lokalnego muzeum lub izby tradycji.
- Niewystarczające środki budżetowe gminy.
- Niski poziom wydatków na ochronę dziedzictwa kulturowego.

SZANSE

- Unikatowe walory dziedzictwa kulturowego, które w połączeniu z dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi mogą stanowić znaczący czynnik rozwoju turystyki - duże skupienie cennych zabytków archeologicznych świadczących o bogatej i długiej historii gminy (liczne kurhany z okresu neolitu – kultura ceramiki sznurowej).
- Aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji.
- Edukacja i aktywizowanie mieszkańców do uczestnictwa w życiu kulturalnym gminy.
- Nowoczesny i dobrze ukierunkowany marketing oferty kulturalno-turystycznej.
- Zaangażowanie mieszkańców we współtworzenie oferty kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej gminy.
- Organizowanie wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych.
- Pozyskanie funduszy na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych.

- Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

ZAGROŻENIA

- Degradacja zabytków.
- Rosnące koszty renowacji i konserwacji zabytków.
- Wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków.
- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Niewłaściwie prowadzone prace remontowe i modernizacyjne przy obiektach zabytkowych.
- Stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii lub kolorystyk niedostosowanych do historycznego charakteru zabudowy.
- Niestabilność i powszechna nieznajomość przepisów prawa.
- Niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych.
- Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Jarczów. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: **"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"**.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy, zostały opracowane priorytety. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów na lata 2024-2027.

PRIORYTET 1 OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
1.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<p>1.1.1. Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ przegląd stanu technicznego obiektów, ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja, ✓ opracowanie planu remontów. <p>1.1.2. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.</p> <p>1.1.3. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p> <p>1.1.4. Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania.</p> <p>1.1.5. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Gminy na dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>1.1.6. W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego.</p> <p>1.1.7. Sprawowanie opieki nad zabytkowymi cmentarzami na terenie Gminy (szczególnie tych nieużytkowanych, w złym stanie), poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ prace pielęgnacyjne i porządkujące, ✓ usuwanie roślinności zielnej oraz samosiewek drzew, ✓ oznakowanie obiektów, ✓ renowację zabytkowych nagrobków, ✓ zaznaczenie cmentarzy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ✓ zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających. <p>➤ Ochrona stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego, ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych.
1.2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<p>1.2.1. Wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych i przyrodniczych w materiałach promocyjnych jako czynnika wpływającego na rozwój gminy.</p> <p>1.2.2. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych gminy oraz jej walorach turystycznych na stronie internetowej oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu.</p> <p>1.2.3. Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych, rowerowych, których atrakcją są obiekty zabytkowe.</p> <p>1.2.4. Oznakowanie zabytków wraz z podaniem podstawowych informacji historycznych o obiektach, określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, w tym poprzez zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,</p> <p>1.2.5. Iluminacja świetlna najważniejszych zabytków gminy.</p>

PRIORYTET 2: BADANIA I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
2.1. Specjalistyczne rozpoznawcze badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	<p>2.2.1. Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Gminy. <p>2.2.2. Walka z samowolami budowlanymi.</p>
2.2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	<p>2.2.1. Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy.</p> <p>2.2.2. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>2.2.3. Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy.</p> <p>2.2.4. Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków.</p> <p>2.2.5. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom, ludziom związanym z Gminą, itp.</p> <p>2.2.6. Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie Gminy.</p> <p>2.2.7. Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy.</p> <p>2.2.8. Opracowanie internetowej Mapy Zabytków Gminy.</p> <p>2.2.9. Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy.</p> <p>2.2.10. Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.</p>
PRIORYTET 3: ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ GMINY W OPARCIU O DZIEDZICTWO KULTUROWE I WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE I PRZYRODNICZE	
Kierunki działań:	Zadania:
3.1. Tworzenie oferty turystycznej	<p>3.1.1. Nawiązywanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu.</p> <p>3.1.2. Udział w targach turystycznych</p>

uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	
3.2. Utworzenie systemu informacji turystycznej	<p>3.2.1. Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy.</p> <p>3.2.2. Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy.</p> <p>3.2.3. Opracowanie przewodnika turystycznego uwzględniającego krajobraz kulturowy i przyrodniczy gminy.</p> <p>3.2.4. Opracowanie folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.</p>

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- ✓ instrumentów prawnych - wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ✓ instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- ✓ instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych Województwa Lubelskiego;
- ✓ instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- ✓ instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów będzie monitorowany poprzez analizę stopnia ich realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Jarczów, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów Wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio radzie gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- ✓ bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ✓ ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ✓ ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ✓ ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ✓ ocenę aktywności placówek kulturalnych,
- ✓ ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ✓ ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ✓ ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Finansowanie może pochodzić z różnych źródeł krajowych i zagranicznych:

- ✓ Środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych (dot. zasad udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków);
- ✓ Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- ✓ Środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- ✓ Dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
- ✓ Środki Unii Europejskiej, głównie zawarte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Lubelskiego lub EFRR.
- ✓ Dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- ✓ Dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- ✓ Środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
- ✓ Dochody własne instytucji kultury;
- ✓ Środki Ministra Kultury w ramach programu "Promesa Ministra Kultury";
- ✓ Środki prywatne;
- ✓ Dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- ✓ Składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
- ✓ Inne środki przewidziane prawem.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Jarczów,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Jarczów.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy zadania:

W 2021 r. zabezpieczono ruiny kordegardy pałacowej w Chodywańcach. W przeprowadzeniu prac pomogło otrzymane dofinansowanie w wysokości 12 000 zł do projektu pod nazwą „*Chodywańce, kordegarda pałacowa z XVIII wieku- remont ze wzmocnieniem i uzupełnieniem ścian, wykonanie nakryw części murów, wykonanie izolacji i opaski odwadniającej*” w ramach programu „Ochrona zabytków” Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu. Prace rozpoczęto od oczyszczenia terenu wokół kordegardy - wykarczowano chwasty, samosiejki, uporządkowano gruzy po zawalonym stropie i dachu. Następnie, zgodnie z projektem zaakceptowanym przez Lubelskiego Konserwatora Zabytków, zostały zabezpieczone mury. Zabezpieczono również fundamenty, piwnice i zrobiono odwodnienie.

W 2021 r. Gmina Jarczów zleciła wykonanie kubków z herbem gminy i zdjęciem dawnej cerkwi p.w. św. Mikołaja w Jarczowie. Wykonano również długopisy i breloki z herbem gminy, a także teczki i torebki. Materiały promocyjne są wręczane podczas wizyt oficjalnych delegacji, a także konkursów i turniejów gminnych. Opracowano i wykonano również roll up gminny, który jest wykorzystywany przy spotkaniach w Urzędzie Gminy, jak i poza nim.

W 2019 r. wyremontowano mogiły Żołnierzy Września poległych w 1939 r. znajdujących się na cmentarzu parafialnym w Jarczowie. Realizacja zadania pod nazwą „Remont grobów żołnierskich na cmentarzu parafialnym w Jarczowie” była możliwa dzięki uzyskanemu wsparciu w kwocie 33 tysięcy zł. ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju”, którego celem jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi położonymi na terytorium naszego kraju. Całkowity koszt remontu wyniósł 53 tysiące złotych.

ANEKS 1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU GMINY JARCZÓW

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Rejestr zabytków	Nr. dz.
1	Chodywańce	na placu szkoły podstawowej	Kordegarda pałacowa (zachodnia)	2 poł. XVIII w.	A/1291	83 obręb Chodywańce
2	Chodywańce		Pozostałości parku dworskiego	k. XVIII w.		83, 84, 462, 446, 381, 465/3, cz. dz. 85, 86, 784 obręb Chodywańce
3	Chodywańce	obok kordegardy	Budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	XIX w.		462 obręb Chodywańce
4	Chodywańce		Cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki, czynny	XIX w.		713 obręb Chodywańce
5	Chodywańce		Cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki, nieczynny	XV w.		114 obręb Chodywańce
6	Chodywańce	przy kościele	Brama-dzwonnica przykościelna, mur.	1 poł. XIX w.		114 obręb Chodywańce
7	Gródek		Kościół parafialny, rzymsko-katolicki, pw. Św. Anny	1840 lub 1846 r.	A/1518	253/1 obręb Gródek
8	Gródek		Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Anny	XIX w.	A/1518	253/1 obręb Gródek
9	Gródek		Cmentarz kościelny rzymsko-katolicki wraz z drzewostanem i czterema nagrobkami w zespole kościoła pw. św. Anny	XV w.	A/1518	253/1 obręb Gródek
10	Gródek		Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, czynny	pocz. XIX w.		321 obręb Gródek
11	Gródek	obok posesji nr 99a	Plebania, mur.	pocz. XX w.		253/2 obręb Gródek
12	Gródek	obok świetlicy wiejskiej	Krzyż drewniany na postumencie kamiennym	1905 r.		305 obręb Gródek
13	Gródek	przy drodze Gródek-Gródek Kolonia	Kapliczka Św. Floriana	1 poł. XIX w.		280/1 obręb Gródek
14	Gródek	obok posesji nr 31A	Kapliczka Św. Jana Nepomucena, drewn.	poł. XIX w.		521 obręb Gródek
15	Gródek	w polach, przy drodze gruntowej, ok. 900 m na zach. od posesji nr 64	Krzyż kamienny na postumencie	1911 r.		27 obręb Gródek
16	Gródek-Kolonia	na posesji nr 43	Krzyż kamienny na postumencie	ok. 1905 r.		368/2 obręb Gródek Kolonia
17	Jarczów	ul. 3 Maja, ul. Szkolna	Cerkiew grekokatolicka pw. Św. Mikołaja, ob. kościół pw. Św. Stanisława Bpa	1755 r.	A/40	244 obręb Jarczów
18	Jarczów	ul. 3 Maja, ul. Szkolna	Cmentarz przycerkiewny, nieczynny	k. XVI w.		244 obręb Jarczów
19	Jarczów	ul. 3 Maja	Cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki, czynny	XIX w.		550 obręb Jarczów

20	Jarczów	ul. 3 Maja 31, w polach, ok. 120 m na pd. od domu nr 31	Cmentarz żydowski	2 poł. XVIII w.		280, 599, 344, 273, 275, 277, 272, 274 obręb Jarczów
21	Jarczów	ul. Szkolna 3	Szkoła, mur.	po 1930 r.		248/1 obręb Jarczów
22	Jarczów	ul. J. Piłsudskiego 3	Urząd Gminy, mur.	po 1920 r.		243 obręb Jarczów
23	Jarczów	ul. Piłsudskiego	Kopiec marszałka Józefa Piłsudskiego	1936 r.		242/2 obręb Jarczów
24	Jurów	w polach, ok. 600 m na pn. od zabudowań wsi	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.		117 obręb Jurów
25	Korhynie		Zespół dworski	XIX w.	A/1497	228, 223, 226, 227 obręb Korhynie
26	Korhynie	nr 33	Dwór w zespole dworskim	k. XIX w.	A/1497	228 obręb Korhynie
27	Korhynie		Pozostałości założenia ogrodowego w postaci szpalerów granicznych wewnątrz ogrodowych z grupami drzew i krzewów w zespole dworskim	XIX w.	A/1497	228, 223, 226, 227 obręb Korhynie
28	Korhynie	przy drodze Korhynie-Jarczów	Krzyż kamienny na postumencie	XIX/XX w.		142 obręb Korhynie
29	Korhynie Leliszka	w lesie	Cmentarz ruski, nieczynny			481, 482 obręb Korhynie
30	Korhynie Leliszka		Śluza z mostem na rzece Sołokija	l. 20. XX w.		495 obręb Korhynie
31	Łubcze	przy skrzyżowaniu Łubcze-Szlatyn, naprzeciw posesji nr 28	Krzyż żelazny na postumencie	1906 r.		546 obręb Łubcze
32	Nedeżów		Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.		362 obręb Nedeżów
33	Nedeżów	obok posesji nr 10, przy skrzyżowaniu dróg	Krzyż kamienny na postumencie	1905 r.		411/5 obręb Nedeżów
34	Nedeżów	przy drodze gruntowej, na pn. od posesji nr 106	Kapliczka domkowa	l. 20. XX w.		188 obręb Nedeżów
35	Nedeżów	obok posesji nr 39, przy drodze Nedeżów-Przewłoka	Krzyż kamienny na postumencie	1905 r.		86 obręb Nedeżów
36	Nedeżów	obok posesji nr 39	Młyn elektryczny, drewniany	1927 r.		85 obręb Nedeżów
37	Przewłoka	obok posesji nr 44, przy skrzyżowaniu	Krzyż kamienny	1906 r.		146 obręb Przewłoka
38	Szlatyn		Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.		163 obręb Szlatyn
39	Szlatyn	na pn. od posesji nr 48, przy drodze Szlatyn-Łubcze	Krzyż kamienny na postumencie	1900 r.		75 obręb Szlatyn

40	Szlatyn	naprzeciw kościoła fil. pw. MB Królowej Polski	Krzyż kamienny na postumencie	1905 r.		225/2 obręb Szlatyn
41	Wierszczyca	przy drodze Wierszczyca-Lubcze	Cmentarz prawosławny przycerkiewny, nieczynny	XIX w.		28 obręb Wierszczyca
42	Wierszczyca	przy drodze Wierszczyca-Jarczów	Kapliczka domkowa	k. XIX w.		345 obręb Wierszczyca
43	Wierszczyca	naprzeciw posesji nr 77	Krzyż kamienny na postumencie	1905 r.		305 obręb Wierszczyca
44	Wierszczyca	obok posesji nr 15	Krzyż drewniany	ok. 1920 r.		74 obręb Wierszczyca
45	Wola Gródecka	przy drodze Wola Gródecka-Typin, obok posesji nr 34	Krzyż żeliwny na postumencie	1900 r.		59 obręb Wola Gródecka

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY JARCZÓW

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Chodywańce	95-92	2	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB wczesne średniowiecze	
2	Chodywańce	95-92	3	6	osada?	wczesne średniowiecze	
3	Chodywańce	95-92	4	10	osada?	WEB	
4	Chodywańce	95-92	5	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB XVI-XVII w.	
5	Chodywańce	95-92	6	12	śląd osadnictwa osada osada osada śląd osadnictwa osada?	WEB OWR-C? VIII-X w. XIII-XIV w. XVII w. nieokreślona (pradzieje)	
6	Chodywańce	95-91	7	34	osada osada? śląd osadnictwa osada?	wczesny okres EB okres lateński OWR nieokreślona (pradzieje)	
7	Chodywańce	95-91	8	35	śląd osadnictwa osada osada?	neolit? wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
8	Chodywańce	95-91	9	36	osada? osada?	neolit wczesny okres EB	
9	Chodywańce	95-91	10	37	osada osada	wczesny okres EB II okres EB (k. trzciniecka)	

					osada? osada obiekt	OWR? okres wczesnego średniowiecza VII-X w. okres lateński (gr. czerniczyńska)	
10	Chodywańce	95-91	11	38	osada? osada?	wczesny okres EB II okres EB (k. trzcinięcka?)	
11	Chodywańce	95-91	12	39	osada? osada	wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
12	Chodywańce	95-91	13	40	śląd osadnictwa osada?	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza	
13	Chodywańce	95-91	14	44	osada osada?	okres wczesnego średniowiecza do X w. nieokreślona (pradzieje)	
14	Chodywańce	95-91	15	45	osada śląd osadnictwa osada	wczesny okres EB OWR okres wczesnego średniowiecza	
15	Chodywańce	95-91	16	46	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
16	Chodywańce	95-91	17	47	osada? śląd osadnictwa osada?	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w, nieokreślona (pradzieje)	
17	Chodywańce	95-91	18	48	osada	okres wczesnego średniowiecza IX-X w,	
18	Chodywańce	95-91	19	49	osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza?	
19	Chodywańce	95-92	20	32	śląd osadnictwa osada? osada? osada?	k. łużycka X w. XII-XIII w. nieokreślona (pradzieje)	
20	Chodywańce	95-92	21	15	osada?	wczesne średniowiecze	
21	Gródek	93-92	1	28	osada?	wczesny brąz	
22	Gródek	93-92	2	29	osada?	okres lateński	
23	Gródek	94-91	3	4	osada? osada?	wczesna epoka brązu średniowiecze	
24	Gródek	94-91	4	5	osada? osada	II EB (k. trzcinięcka?) wczesne średniowiecze po X w.	
25	Gródek	94-91	5	6	osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	WEB EB/okres halsztacki (k. łużycka) okres lateński (k. czerniczyńska) OWR	
26	Gródek	94-91	6	7	osada? śląd osadnictwa	okres lateński (k. czerniczyńska) nieokreślona (pradzieje)	

27	Gródek	94-91	7	8	śląd osadnictwa osada? osada?	nieokreślona OWR D MOPR (k. czernicyńska)	
28	Gródek	93-91	8	53	osada?	okres wczesnego średniowiecza	
29	Gródek	93-91	9	54	osada? śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza okres średniowiecza	
30	Gródek	93-91	10	55	osada? śląd osadnictwa	okres średniowiecza nieokreślona	
31	Gródek	93-91	11	56	śląd osadnictwa cmentarzysko szkieletowe	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza	
32	Gródek	93-91	12	57	śląd osadnictwa	EB	
33	Gródek	93-91	13	58	osada osada osada śląd osadnictwa osada?	okres wczesnego średniowiecza IX-X w. okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w. okres późnego średniowiecza XIV-XV w. okres nowożytny nieokreślona	
34	Gródek	93-91	14	59	osada? osada?	wczesny okres EB okres średniowiecza	
35	Gródek	93-91	15	60	śląd osadnictwa osada? osada? osada? śląd osadnictwa	neolit? EB OWR okres wczesnego średniowiecza	
36	Gródek	93-92	16	144	grodzisko śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze-średn. X-XV w. nieokreślona (k. prądziejowa)	C/173
37	Gródek	93-92	17	145	osada osada osada osada osada? cmentarzysko	wczesne średniowiecze VIII-X w. wczesne średniowiecze XI-XIII w. średniowiecze XIV-XVI w. okres nowożytny XVII-XIX w. nieokreślona (k. prądziejowa) nieokreślona	
38	Jarczów	95-91	4	13	osada? osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? cmentarzysko?	wczesny okres EB OWR-B2? okres wczesnego średniowiecza do X w. okres wczesnego średniowiecza X-XIII w. nieokreślona (prądzieje) nieokreślona	

39	Jarczów	95-91	5	14	osada?	OWR (k. przeworska?)	
40	Jarczów	95-91	6	12	osada? osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza do X w. okres wczesnego średniowiecza X-XIII w. okres średniowiecza XIV-XV w.	
41	Jarczów	95-91	7	19	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
42	Jarczów	95-91	8	20	osada?	nieokreślona (pradzieje)	
43	Jarczów	95-91	9	21	śląd osadnictwa	wczesny okres EB	
44	Jarczów	95-91	10	22	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza VIII-X w. nieokreślona (pradzieje)	
45	Jarczów	95-91	11	23	śląd osadnictwa osada osada? osada? osada?	neolit (KL-WCM?) neolit (KPL) wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w. nieokreślona (pradzieje)	
46	Jarczów	95-91	12	42	osada osada?	wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
47	Jarczów	95-91	13	43	osada śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
48	Jurów	95-92	1	1	grodzisko osada? śląd osadnictwa osada? osada? osada? osada?	okres wczesnego średniowiecza X-XIII w. EB OWR? okres wczesnego średniowiecza VIII-X w. XII-XIII w. XIV w. nieokreślona (pradzieje)	C/82
49	Jurów	95-91	2	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
50	Jurów	95-91	3	16	osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza	
51	Jurów	95-91	4	17	osada? śląd osadnictwa	OWR-B2 średniowiecze	
52	Jurów	95-92	5	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	OWR B2 (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
53	Jurów	95-92	6	23	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	WEB OWR nieokreślona (pradzieje)	

54	Jurów	95-91	7	18	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	I okres EB (k. Chłopice-Vesele?) OWR nieokreślona (pradzieje)	
55	Jurów	94-92	8	225	śląd osadnictwa	EB (k. łużycka?)	
56	Jurów	94-92	9	226	śląd osadnictwa	EB (k. łużycka)	
57	Klekacze	94-91	3	103	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
58	Klekacze	94-91	7	107	osada?	wczesny okres EB	
59	Kolonia Gródek	94-91	2	9	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	II EB (k. trzciniecka) MOPR (k. przeworska) neolit wczesne średniowiecze	
60	Kolonia Gródek	94-91	3	10	osada?	nieokreślona	
61	Kolonia Gródek	94-91	4	11	śląd osadnictwa	neolit (KPL?)	
62	Kolonia Gródek	94-91	5	12	osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesna epoka brązu	
63	Kolonia Gródek	94-91	6	13	osada? osada?	neolit (KPL?) wczesna epoka brązu	
64	Kolonia Gródek	94-91	7	14	osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL?) EB (k. łużycka?)	
65	Kolonia Gródek	94-91	8	15	śląd osadnictwa	neolit (KPL?)	
66	Kolonia Gródek	94-91	9	16	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL?) nowożytność	
67	Kolonia Gródek	94-91	10	17	osada? osada?	neolit (KPL?) EB (k. łużycka?)	
68	Kolonia Gródek	94-92	11	128	osada? osada? śląd osadnictwa	neolit wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
69	Kolonia Gródek	94-92	12	129	osada? osada? osada?	wczesny okres EB OWR nieokreślona (pradzieje)	
70	Kolonia Gródek	94-92	13	130	śląd osadnictwa osada? osada? osada?	neolit wczesny okres EB OWR nieokreślona (pradzieje)	
71	Kolonia Gródek	94-92	14	131	śląd osadnictwa	II okres EB (k. trzciniecka?)	

72	Kolonia Gródek	94-92	15	132	"zaczysko" śląd osadnictwa osada osada? osada? osada	okres średniowiecza neolit wczesny okres EB EB (k. lużycka) okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	C/95
73	Kolonia Gródek	94-92	16	133	osada?	wczesny okres EB	
74	Kolonia Gródek	94-92	17	134	osada? osada?	wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
75	Kolonia Gródek	94-92	18	227	kurhan	neolit (KCSZ)	
76	Kolonia Gródek	94-91	19	127	kurhan?	neolit? (KCSZ?)	
77	Kolonia Gródek	94-91	20	132	kurhan	neolit (KCSZ)	
78	Kolonia Gródek	94-91	21	133	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ)	
79	Kolonia Jarczów	94-91	1	78	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
80	Kolonia Jarczów	94-91	2	79	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
81	Kolonia Jarczów	94-91	3	80	śląd osadnictwa śląd osadnictwa kurhan	neolit (KPL?) wczesne średniowiecze neolit (KCSZ)	
82	Kolonia Jarczów	94-91	4	81	kurhan	?	
83	Kolonia Jarczów	94-91	5	82	śląd osadnictwa	neolit (KPL?)	
84	Kolonia Jarczów	95-91	6	5	osada?	okres wczesnego średniowiecza	
85	Kolonia Jarczów	95-91	7	6	osada osada osada	wczesny okres EB OWR (k. przeworska) okres wczesnego średniowiecza do X w.	
86	Kolonia Jarczów	95-91	8	7	osada śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
87	Kolonia Jarczów	95-91	9	8	osada? osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
88	Kolonia Jarczów	95-91	10	9	osada?	nieokreślona (pradzieje)	
89	Kolonia Jarczów	95-91	11	10	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL) okres lateński OWR	

					osada? śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
90	Kolonia Jarczów	95-91	12	11	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza do X w. okres średniowiecza XIV-XV w. nieokreślona (pradzieje)	
91	Kolonia Jarczów	94-91	13	126	kurhan	neolit (KCSZ)	
92	Korhynie	95-91	1	24	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit/wczesny okres EB średniowiecze	
93	Korhynie	95-91	2	25	osada śląd osadnictwa osada?	neolit (KWLCM?) wczesny okres EB wczesne średniowiecze	
94	Korhynie	95-91	3	26	śląd osadnictwa	wczesny okres EB	
95	Korhynie	95-91	4	27	osada	wczesny okres EB	
96	Korhynie	95-91	5	28	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit? nieokreślona (pradzieje)	
97	Korhynie	95-91	6	29	śląd osadnictwa	wczesny okres EB	
98	Korhynie	95-91	7	50	osada śląd osadnictwa osada? osada?	wczesny okres EB OWR? okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
99	Korhynie	95-91	8	51	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? osada śląd osadnictwa	wczesny okres EB EB (k. łuzycza?) OWR okres wczesnego średniowiecza VIII-IX w. nieokreślona (pradzieje)	
100	Korhynie	95-91	9	52	osada osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres lateński (k. pomorska) nieokreślona (pradzieje)	
101	Korhynie	95-91	10	53	osada osada? osada? osada osada?	wczesny okres EB II okres EB (k. trzcieniecka) EB (k. łuzycza) okres wczesnego średniowiecza VIII-X w. nieokreślona (pradzieje)	
102	Korhynie	95-91	11	54	osada? osada osada?	neolit wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza	
103	Korhynie	95-91	12	55	śląd osadnictwa osada?	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	

104	Korhynie	95-90	13	60	śląd osadnictwa	nowożytna XVII w.	
105	Korhynie	95-90	14	61	śląd osadnictwa osada osada?	neolit II okres EB (k. trzcinięcka) średniowiecze XIV-XV w.	
106	Korhynie (Netreba)	96-90	7	25	śląd osadnictwa	średniowiecze XIV-XV w.	
107	Łubcze	94-91	1	29	kurhan	neolit (KCSZ)	C/122
108	Łubcze	94-91	2	30	cmentarzysko	neolit (KCSZ)	
109	Łubcze	94-91	4	31	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
110	Łubcze	94-91	5	32	osada?	wczesny brąz	
111	Łubcze	94-91	6	33	osada? osada?	wczesny brąz wczesne średniowiecze po X w.	
112	Łubcze	94-91	7	34	osada? osada?	neolit (KPL?) wczesny brąz	
113	Łubcze	94-91	8	35	osada?	nieokreślona (pradzieje)	
114	Łubcze	94-91	9	36	osada?	nieokreślona (pradzieje)	
115	Łubcze	94-91	10	37	śląd osadnictwa	neolit (KPL?)	
116	Łubcze	94-91	11	38	osada?	wczesne średniowiecze X-XI w.	
117	Łubcze	94-91	12	39	osada?	wczesne średniowiecze po X w.	
118	Łubcze	94-91	13	40	śląd osadnictwa	wczesny brąz	
119	Łubcze	94-91	14	41	śląd osadnictwa osada?	wczesny brąz wczesne średniowiecze	
120	Łubcze	94-91	15	42	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
121	Łubcze	94-91	16	43	śląd osadnictwa cmentarzysko kurhanowe	wczesne średniowiecze eneolit (KCSZ)	
122	Łubcze	94-91	17	44	osada?	wczesny brąz	
123	Łubcze	94-91	18	45	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesny brąz wczesne średniowiecze	
124	Łubcze	94-91	19	46	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB (k. lużycka?) wczesne średniowiecze	
125	Łubcze	94-91	20	47	osada	wczesne średniowiecze	
126	Łubcze	94-91	21	48	osada? osada	wczesny brąz wczesne średniowiecze po X w.	
127	Łubcze	94-91	22	49	śląd osadnictwa	nieokreślona	
128	Łubcze	94-92	24	17	grupa kopców	neolit (KCSZ)	C/111
129	Łubcze	94-92	25	18	grupa kopców	nieokreślona	
130	Łubcze	94-92	26	19	grupa kopców	nieokreślona	

131	Łubcze	94-92	27	20	kopiec śląd osadnictwa	nieokreślona wczesny okres EB
132	Łubcze	94-92	28	88	osada? osada? osada?	wczesny okres EB OWR okres wczesnego średniowiecza
133	Łubcze	94-92	29	89	osada osada? osada osada osada	neolit (KPL) wczesny okres EB II okres EB (k. trzcinięcka) OWR nieokreślona (pradzieje)
134	Łubcze	94-92	30	90	osada? osada osada?	II okres EB (k. trzcinięcka) EB (k. łużycka) OWR
135	Łubcze	94-92	31	91	osada osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL) wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza
136	Łubcze	94-92	32	92	osada śląd osadnictwa osada osada? osada? osada?	neolit (KPL) wczesny okres EB I okres EB (k. mierzanowicka?) II okres EB (k. trzcinięcka) MOPR (gr. czernicyńska) nieokreślona (pradzieje)
137	Łubcze	94-92	33	93	osada? osada osada?	neolit wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)
138	Łubcze	94-92	34	94	osada osada? śląd osadnictwa grób?	wczesny okres EB II okres EB (k. trzcinięcka) EB (k. łużycka) nieokreślona (pradzieje)
139	Łubcze	94-92	35	95	osada śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL) wczesny okres EB II okres EB (k. trzcinięcka) OWR okres wczesnego średniowiecza
140	Łubcze	94-92	36	96	osada osada? osada? osada?	neolit wczesny okres EB II okres EB (k. trzcinięcka) OWR

					śląd osadnictwa osada?	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
141	Łubcze	94-92	37	97	śląd osadnictwa cmentarzysko kurhanowe	nieokreślona (pradzieje) nieokreślona	
142	Łubcze	94-92	38	98	osada śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w. nieokreślona (pradzieje)	
143	Łubcze	94-92	39	99	śląd osadnictwa	neolit	
144	Łubcze	94-92	40	100	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
145	Łubcze	94-92	41	101	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
146	Łubcze	94-92	42	102	osada?	okres wczesnego średniowiecza	
147	Łubcze	94-92	43	103	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
148	Łubcze	94-92	44	104	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB nieokreślona (pradzieje)	
149	Łubcze	94-92	45	105	śląd osadnictwa	OWR	
150	Łubcze	94-92	46	106	śląd osadnictwa osada osada osada	neolit OWR okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w. nieokreślona (pradzieje)	
151	Łubcze	94-92	47	107	osada	okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w.	
152	Łubcze	94-92	48	108	śląd osadnictwa	EB (k. łuzycza)	
153	Łubcze	94-92	49	109	osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesny okres EB II okres EB (k. trzciniecka) OWR nieokreślona (pradzieje)	
154	Łubcze	94-92	50	110	osada? śląd osadnictwa osada?	OWR okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)	
155	Łubcze	94-92	51	111	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
156	Łubcze	94-92	52	112	śląd osadnictwa osada?	wczesny okres EB OWR	
157	Łubcze	94-92	53	113	osada?	wczesny okres EB	
158	Łubcze	94-92	54	114	śląd osadnictwa	neolit	
159	Łubcze	94-92	55	115	osada? osada? osada?	wczesny okres EB OWR nieokreślona (pradzieje)	

160	Łubcze	94-92	56	116	osada	wczesny okres EB
161	Łubcze	94-92	57	117	osada?	wczesny okres EB
162	Łubcze	94-92	58	118	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
163	Łubcze	94-92	59	119	osada? osada? osada?	II okres EB (k. trzciniecka?) okres lateński nieokreślona (pradzieje)
164	Łubcze	94-92	60	120	osada?	wczesny okres EB
165	Łubcze	94-92	61	121	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
166	Łubcze	94-92	62	122	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
167	Łubcze	94-92	63	123	śląd osadnictwa osada?	OWR nieokreślona (pradzieje)
168	Łubcze	94-92	64	124	śląd osadnictwa	wczesny okres EB (krąg episznurowy)
169	Łubcze	94-92	65	125	osada?	neolit
170	Łubcze	94-92	66	126	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
171	Łubcze	94-92	67	127	osada? osada? osada? osada śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesny okres EB okres lateński okres wczesnego średniowiecza VIII-X w. nieokreślona (pradzieje)
172	Łubcze	94-92	68	232	kurhan	neolit (KCSZ)
173	Łubcze	94-91	68	130	kurhan	neolit (KCSZ)
174	Nedeżów	94-91	1	83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje) nowożytność
175	Nedeżów	94-91	2	84	osada?	wczesny brąz
176	Nedeżów	94-91	3	85	śląd osadnictwa osada?	nieokreślona (pradzieje) wczesne średniowiecze
177	Nedeżów	94-91	4	86	osada	wczesny brąz
178	Nedeżów	94-91	5	87	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesny brąz średniowiecze
179	Nedeżów	94-91	6	88	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
180	Nedeżów	94-91	7	89	śląd osadnictwa	wczesny brąz
181	Nedeżów	94-91	8	90	śląd osadnictwa	średniowiecze
182	Nedeżów	94-91	9	91	osada?	wczesny okres EB
183	Nedeżów	94-91	10	92	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	OWR wczesne średniowiecze
184	Nedeżów	94-91	11	93	osada?	II okres EB (k. trzciniecka)

185	Nedeżów	94-91	12	94	śląd osadnictwa osada?	wczesny okres EB średniowiecze	
186	Nedeżów	94-91	13	95	śląd osadnictwa	średniowiecze	
187	Nedeżów	94-91	14	96	śląd osadnictwa	późny neolit (KCSZ?)	
188	Nedeżów	94-91	15	97	śląd osadnictwa osada	neolit (KPL?) wczesny okres EB	
189	Nedeżów	94-91	16	98	osada? osada?	wczesny okres EB OWR	
190	Nedeżów	94-91	17	99	śląd osadnictwa	OWR	
191	Nedeżów	94-91	18	109	kurhan	neolit (KCSZ?)	C/115
192	Nedeżów	94-91	19	108	kurhan	neolit (KCSZ)	
193	Nedeżów	94-91	20	110	kurhan	neolit (KCSZ)	C/117
194	Nedeżów	94-91	21	111	kurhan	neolit (KCSZ)	C/118
195	Nedeżów	94-91	22	112	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ)	C/116
196	Nedeżów	94-91	23	113	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ)	C/119
197	Nedeżów	94-91	24	114	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ)	C/120
198	Nedeżów	94-91	25	124	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ)	
199	Plebanka	95-92	1	7	osada?	WEB (k trzciniecka)	
200	Plebanka	95-92	2	8	osada? osada? śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	WEB (k. mierzanowicka) WEB (k trzciniecka) OWR? X-XII w. XII-XIII w.	
201	Plebanka	95-92	3	9	osada? osada? osada	WEB OWR wczesne średniowiecze	
202	Plebanka	95-92	4	31	osada?	wczesne średniowiecze	
203	Przewłoka	94-91	1	100	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
204	Przewłoka	94-91	2	101	śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL?) OWR	
205	Przewłoka	94-91	3	102	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)	
206	Sowiniec	94-91	1	18	osada? osada?	EB (k. lużycka?) nieokreślona (pradzieje)	
207	Sowiniec	94-91	2	19	śląd osadnictwa	wczesny brąz	
208	Sowiniec	94-91	3	20	śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL?) wczesny brąz	

209	Sowiniec	94-91	4	21	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesny brąz wczesne średniowiecze
210	Sowiniec	94-91	5	22	śląd osadnictwa	I ok. EB
211	Sowiniec	94-91	6	23	osada? osada?	neolit (KPL?) wczesny brąz
212	Sowiniec	94-91	7	24	osada? osada	wczesny brąz okres lateński (gr. czerniczyńska)
213	Sowiniec	94-91	8	25	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesne średniowiecze
214	Sowiniec	94-91	9	26	osada?	wczesny brąz
215	Sowiniec	94-91	10	27	osada?	OL/MOPR (k. pomorska, typ czerniczyński)
216	Sowiniec	94-91	11	28	osada osada	wczesny brąz okres lateński (gr. czerniczyńska)
217	Szlatyn	94-92	7	181	osada? osada? osada? osada? osada? osada? osada?/cmentarzysko?	neolit (KPL) II okres EB (k. trzciniecka) EB (k. łużycka) OWR D okres wczesnego średniowiecza X-XII w. nieokreślona (pradzieje)
218	Szlatyn	94-92	8	182	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB MOPR (gr. czerniczyńska) nieokreślona (pradzieje)
219	Szlatyn	94-92	9	183	osada śląd osadnictwa	II okres EB (k. trzciniecka) EB (k. łużycka)
220	Szlatyn	94-92	10	184	osada osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada?	neolit (KCWR) neolit? wczesny okres EB EB (k. łużycka) OWR nieokreślona (pradzieje)
221	Szlatyn	94-92	11	185	osada? osada? osada?	EB (k. łużycka) OWR nieokreślona (pradzieje)
222	Szlatyn	94-92	12	186	osada?	późny okres lateński
223	Szlatyn	94-92	13	187	śląd osadnictwa	neolit
224	Szlatyn	94-92	14	188	śląd osadnictwa osada?	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)

225	Szlatyn	94-92	15	189	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
226	Szlatyn	94-92	16	190	osada	nieokreślona (pradzieje)
227	Szlatyn	94-92	17	191	osada? osada? osada?	II okres EB (k. trzcieniecka) MOPR? (k. przeworska) nieokreślona (pradzieje)
228	Szlatyn	94-92	18	192	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
229	Szlatyn	94-92	19	193	śląd osadnictwa	II okres EB (k. trzcieniecka?)
230	Szlatyn	94-92	20	194	śląd osadnictwa	neolit
231	Szlatyn	94-92	21	195	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
232	Szlatyn	94-92	22	196	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
233	Szlatyn	94-92	23	197	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
234	Szlatyn	94-92	24	198	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB (k. łużycka) nieokreślona (pradzieje)
235	Szlatyn	94-92	25	199	osada? śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres lateński OWR okres wczesnego średniowiecza
236	Szlatyn	94-92	26	200	osada śląd osadnictwa cmentarzysko?	wczesny okres EB II okres EB (k. trzcieniecka) nieokreślona (pradzieje)
237	Szlatyn	94-92	27	201	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB EB (k. łużycka)
238	Szlatyn	94-92	28	202	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	II okres EB (k. trzcieniecka?) EB (k. łużycka?) OWR
239	Szlatyn	94-92	29	203	osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres EB OWR okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)
240	Szlatyn	94-92	30	204	śląd osadnictwa	okres lateński
241	Szlatyn	94-92	31	205	osada?	okres wczesnego średniowiecza XII-XIII w.
242	Szlatyn	94-92	32	206	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
243	Szlatyn	94-92	33	207	osada?	okres wczesnego średniowiecza VIII-X w.
244	Szlatyn	94-92	34	208	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	EB (k. łużycka) okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)
245	Szlatyn	94-92	35	209	osada?	nieokreślona (pradzieje)
246	Szlatyn	94-92	36	210	śląd osadnictwa	wczesny okres EB

247	Szlatyn	94-92	37	211	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
248	Szlatyn	94-92	38	212	osada? śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)
249	Szlatyn	94-92	39	213	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
250	Wierszyczca	94-91	1	50	?	?
251	Wierszyczca	94-91	2	51	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesne średniowiecze
252	Wierszyczca	94-91	3	52	osada	średniowiecze
253	Wierszyczca	94-91	4	53	śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL?) wczesne średniowiecze
254	Wierszyczca	94-91	5	54	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	neolit (KPL?) II okres EB (k. trzciniecka) EB (k. łużycka?) wczesne średniowiecze
255	Wierszyczca	94-91	6	55	śląd osadnictwa osada?	wczesny brąz średniowiecze
256	Wierszyczca	94-91	7	56	osada? osada?	nieokreślona (pradzieje) wczesne średniowiecze (XII-XIII w.)
257	Wierszyczca	94-91	8	57	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
258	Wierszyczca	94-91	9	58	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
259	Wierszyczca	94-91	10	59	osada? osada?	neolit (KPL?) wczesny brąz
260	Wierszyczca	94-91	11	60	śląd osadnictwa	wczesny brąz
261	Wierszyczca	94-91	12	61	osada?	nieokreślona (pradzieje)
262	Wierszyczca	94-91	13	62	osada? śląd osadnictwa	EB (k. łużycka?) wczesne średniowiecze
263	Wierszyczca	94-91	14	63	osada?	wczesne średniowiecze
264	Wierszyczca	94-91	15	64	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
265	Wierszyczca	94-91	16	65	osada? śląd osadnictwa	wczesny brąz wczesne średniowiecze
266	Wierszyczca	94-91	17	66	osada	wczesny brąz
267	Wierszyczca	94-91	18	67	osada? osada? osada?	okres lateński (k. czermicyńska) OWR wczesne średniowiecze
268	Wierszyczca	94-91	19	68	śląd osadnictwa osada? osada?	neolit (KPL) II okres EB (k. trzciniecka) OWR
269	Wierszyczca	94-91	20	69	osada?	nieokreślona (pradzieje)

270	Wierszyczca	94-91	21	70	osada? osada?	wczesny brąz wczesne średniowiecze do X w.	
271	Wierszyczca	94-91	22	71	osada	wczesne średniowiecze VIII-X w.	
272	Wierszyczca	94-91	23	72	osada	nieokreślona (pradzieje)	
273	Wierszyczca	94-91	24	73	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny brąz wczesne średniowiecze	
274	Wierszyczca	94-91	25	74	osada?	wczesne średniowiecze	
275	Wierszyczca	94-91	26	75	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu	
277	Wierszyczca	94-91	27	76	osada?	nieokreślona (pradzieje)	
277	Wierszyczca	94-91	28	77	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
278	Wierszyczca	94-91	29	122	kurhan	neolit (KCSZ)	
279	Wierszyczca	94-91	30	123	kurhan	neolit (KCSZ)	
280	Wierszyczca	94-91	31	125	cmentarzysko kurhanowe	neolit (KCSZ?)	
281	Wola Gródecka	93-92	3	30	osada? śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL?) wczesny brąz okres lateński	
282	Wola Gródecka	93-92	4	31	śląd osadnictwa osada? osada?	neolit (KPL?) k. łużycka wczesne średniowiecze	
283	Wola Gródecka	93-92	5	32	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (KPL?) wczesny brąz	
284	Wola Gródecka	93-92	6	33	śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL?) OWR	
285	Wola Gródecka	93-92	7	34	osada? śląd osadnictwa	wczesny brąz wczesne średniowiecze	
286	Wola Gródecka	93-92	8	35	śląd osadnictwa osada	wczesny brąz OWR	
287	Wola Gródecka	93-92	9	36	osada osada?	OWR wczesne średniowiecze	
288	Wola Gródecka	93-92	10	37	śląd osadnictwa	neolit (KPL)	
289	Wola Gródecka	93-92	11	38	osada? śląd osadnictwa	KPL wczesny brąz	
290	Wola Gródecka	93-92	12	39	osada? osada?	KPL EB (k. łużycka)	
291	Wola Gródecka	93-91	13	8	cmentarzysko kurhanowe?	neolit?	C/109
292	Wola Gródecka	93-91	16	46	osada? osada? śląd osadnictwa	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza nieokreślona	

293	Wola Gródecka	93-91	17	47	osada? osada	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza
294	Wola Gródecka	93-91	18	48	osada? osada?	wczesny okres EB okres wczesnego średniowiecza
295	Wola Gródecka	93-91	19	49	osada? osada osada? osada?	neolit (KPL) wczesny okres EB OWR okres wczesnego średniowiecza
296	Wola Gródecka	93-91	20	50	śląd osadnictwa	EB
297	Wola Gródecka	93-91	21	51	osada? śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa osada?	neolit (KPL) wczesny okres EB ? (k. przeworska) okres nowożytny XVI-XVII w. nieokreślona
298	Wola Gródecka	93-91	22	52	osada? osada? osada?	wczesny okres EB okres średniowiecza nieokreślona
299	Zawady	95-91	1	30	osada?	wczesny okres EB
300	Zawady	95-91	2	31	śląd osadnictwa	neolit
301	Zawady	95-91	3	32	osada?	nieokreślona (pradzieje)
302	Zawady	95-91	4	33	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada?	neolit okres wczesnego średniowiecza nieokreślona (pradzieje)
303	Zawady	95-91	5	41	osada? osada? osada? obiekt	wczesny okres EB OWR D OWR okres wczesnego średniowiecza X-XIII w.

ANEKS 3. WYKAZ STANOWISK ARCHIWALNYCH (BEZ LOKALIZACJI) Z TERENU GMINY JARCZÓW

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Chodywańce	95-92	1	2	śląd osadnictwa	WEB (k. fatianowska)
2	Jarczów	95-91	1	1	śląd osadnictwa	neolit
3	Jarczów	95-91	2	2	śląd osadnictwa	neolit (KCSZ)
4	Jarczów	95-91	3	3	śląd osadnictwa	OWR
5	Klekacze	94-91	1	2	śląd osadnictwa	nieokreślona
6	Klekacze	94-91	2	3	śląd osadnictwa	nieokreślona
7	Łubcze	94-91	3	1	śląd osadnictwa	nieokreślona
8	Łubcze	94-92	23	12	śląd osadnictwa	paleolit
9	Przewłoka	94-91	4	129	śląd osadnictwa	neolit (KCSZ)
10	Szlatyn	94-92	1	5	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
11	Szlatyn	94-92	2	6	śląd osadnictwa	neolit
12	Szlatyn	94-92	3	7	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
13	Szlatyn	94-92	4	8	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
14	Szlatyn	94-92	5	9	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
15	Szlatyn	94-92	6	10	śląd osadnictwa	nieokreślona (pradzieje)
16	Wierszczyca	94-91	94-91	32	śląd osadnictwa	neolit (KCSZ)
17	Wola Gródecka	93-92	2	1	grób skrzynkowy	neolit (KAK)
18	Wola Gródecka	93-91	14	9	nieokreślona	neolit
19	Wola Gródecka	93-91	15	10	nieokreślona	wczesny okres epoki żelaza (k. łużycka?)
20	Żyłka	95-90	1	2	śląd osadnictwa	neolit (KZWR?)
21	Żyłka	95-90	2	21	śląd osadnictwa	wczesny brąz

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 951, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 40, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2023, poz. 977, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 682, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 877, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 1336, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 344, ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 1662).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2023, poz. 571, ze zm.).
- 11) Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t. j. Dz. U. 2023, poz. 887, ze zm.).
- 12) Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t. j. Dz. U. Nr 39, poz. 311 z pon. zm.).
- 13) Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t. j. Dz. U. 2015, poz. 774, ze zm.).
- 14) Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1597, ze zm.).
- 15) Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1450).
- 16) Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1356, ze zm.).
- 17) Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t. j. Dz. U. 2023, poz. 70, ze zm.).
- 18) Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (t. j. Dz. U. 2023, poz. 1774, ze zm.).
- 19) Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t. j. Dz. U. 2023, poz. 28, ze zm.).
- 20) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385).
- 21) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2393).
- 22) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 164).
- 23) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 24) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 25) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 26) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów

- Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).
- 27) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
  - 28) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
  - 29) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
  - 30) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
  - 31) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.
  - 32) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
  - 33) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
  - 34) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Lubelskiego na lata 2019-2022.
  - 35) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.
  - 36) Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030.
  - 37) Program Rozwoju Turystyki dla Roztocza Tomaszowskiego.
  - 38) Strategia Rozwoju Gminy Jarczów na lata 2021-2027.
  - 39) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów.
  - 40) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów.
  - 41) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Jarczów.
  - 42) Materiały udostępnione przez Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura Zamość.
  - 43) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Jarczów, 2011.
  - 44) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jarczów na lata 2019-2022.

www.zabytek.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
www.nid.pl
www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Ryc. 1. Mapa gminy Jarczów (materiały Gminy Jarczów).

Tabela 2. Wykaz obowiązujących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jarczów.

Tabela 2. Cmentarze występujące na terenie gminy Jarczów.

Tabela 3. Kapliczki z terenu gminy Jarczów (figurujące w GEZ).

Tabela 4. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Jarczów.

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego z terenu Gminy Jarczów.

Fot. 1. Jarczów. Dawna cerkiew pw. Św. Mikołaja (fot. autor opracowania).

Fot. 2. Gródek. Kościół pw. Św. Anny (fot. autor opracowania).

Fot. 3. Chodywańce. Kordegarda pałacowa (fot. autor opracowania).

Fot. 4. Korhynie. Dawny dwór (fot. autor opracowania).